

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGALKOTÁS

Tanulói munkafüzet

1

A kiadvány KHF/4027-14/2008 engedélyszámon 2008. 08. 07. időponttól tankönyvi engedélyt kapott.

Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterv.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a sulíNova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.

A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

**ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ**

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRÉTI ZOLTÁN LEKTOR
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

SCHILLER MARIANN

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

**BORÍTÓGRAFIKA
TIPOGRÁFIA**

**SZŰCS ÉDUA
BÁRD JOHANNA**

**TANTÁRGYPEDAGÓGIAI SZAKÉRTŐ
TUDOMÁNYOS-SZAKMAI SZAKÉRTŐ
TECHNOLÓGIAI SZAKÉRTŐ**

**A TANKÖNYVVÉ NYILVÁNÍTÁSI ELJÁRÁSBAN
KÖZREMŰKÖDŐ SZAKÉRTŐK**
KATONA MÁRIA VALÉRIA
DR. KAKUSZI B. PÉTER
ZARUBAY ATTILA

© **SCHILLER MARIANN**

© **ARATÓ LÁSZLÓ, FÁBIÁN MÁRTON**

© **KAS BENCE**

© **EDUCATIO KHT., 2008**

RAKTÁRI SZÁM:

H-ASZE0701

TÖMEG:

240 GRAMM

TERJEDELEM:

10,82 A/5 ÍV

KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK I.

Tanulói munkafüzet

Fejlesztők

Arató László
Fábián Márton
Kas Bence

TARTALOM

5	KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK
15	ISKOLÁSOK KONFLIKTUSAI
39	SZEREPEK – NORMÁK – MAGATARTÁSMINTÁK
61	KOSZTOLÁNYI: ESTI KORNÉL (VÖRÖS ÖKÖR)

1. KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK

K Ö Z Ö S S É G E K , S Z A B Á L Y O K , N O R M Á K

Minden ember már kisgyermekkorától közösségekbe, kisebb-nagyobb csoportokba tartozik. Az első ilyen közösség a család, később – mellette – az óvoda, az iskola, a munkahely, illetve baráti és egyéb társaságok lesznek az ember társas létezésének főbb szinterei. Részei vagyunk persze nagyobb közösségeknek – például egy nemzetnek – is.

A társadalmi létezésnek megvannak a maga játékszabályai, írott és íratlan törvényei. Ezeket meg kell tanulnunk ahhoz, hogy közösségben élhessünk. A társadalom egészére vonatkozó „játékszabályokat” egyrészt a jog rögzíti, másrészt a szokások, a hagyományok örökítik nemzedékről nemzedékre. Természetesen ezek a szabályok az idők során módosulhatnak is.

A kisebb közösségeknek, csoportoknak is megvannak a maguk saját belső játékszabályai. Ezek a csoport együttélése, közös tevékenysége során fokozatosan alakulnak ki, és szintén változhatnak az idők során. E „szabályok” együttesét szokás csoportnormának nevezni, melyet a hétköznapi életben általában nem rögzítenek írásban (pl. egy baráti társaság esetében). A csoporton belüli összeütközések, konfliktusok alapja mégis sok esetben a csoportnorma megsértése. (Pála Károly nyomán)

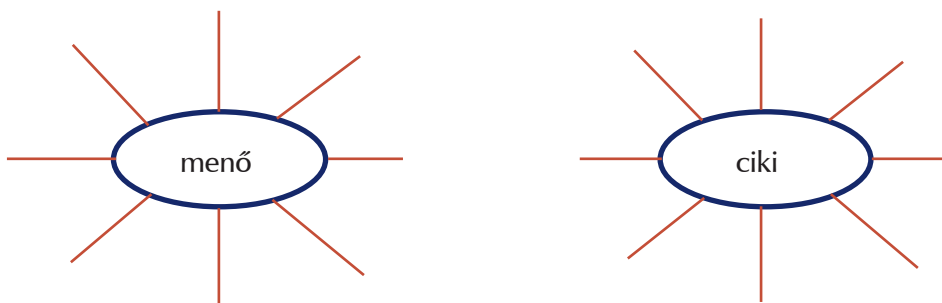
A következőkben ilyen, a csoportnormákat, a csoportok és az egyének kapcsolatait vizsgáló feladatokkal találkozhatasz. A normák felismerése, és saját magunk ezekhez való viszonyának tudatosítása hozzásegít önmagunk jobb megismeréséhez s ezáltal talán a számunkra megfelelő, vonzó csoportbéli hely megtalálásához is.

C S O P O R T O K É S N O R M Á K

1. „Menő” és „ciki” 1.

„Menő” és „ciki” – a diáknyelvnek, illetve a nem hivatalos-választékos nyelvnek, az utcanyelvnek (a szlengnek) ezt a két, lehet, hogy ma már nem is olyan divatos szavát fogjuk bizonyos jelenségek minősítésére használni. „Menő” („király”, „klassz”) az, ami egy közösségben megbecsülésnek örvend, amitől tekintélye lesz valakinek, „ciki” („gáz”, „égés”) az, amit lenéznek, ami kínos.

- a) Az alábbi két pókhálóábra „lábaihoz” írd be olyan dolgokat (viselkedési formákat, ruházatot, hobbit, műsort, szokást, sportot, beszédmódot stb.), ami a te osztályodban vagy inkább szűkebb osztálybeli baráti körödben, csoportodban menő, illetve ciki! (A „menő”, illetve a „ciki” szavakat az ábrában kiegészítheted a nálatok ezek helyett inkább használatos kifejezésekkel.)
- b) Először egyedül dolgozz, azután az ábrát beszéld meg, egészítsd ki padtársaddal!

2. „Menő” és „ciki” 2.

Az alábbi listáról padtársaddal válasszatok ki és jelöljétek be öt szerintetek is menő (M) és öt szerintetek is ciki (C) dolgot. Ahol egy állatok kiválasztott mondatban mind a két lehetőség szerepel, húzzátok alá azt, ami szerintetek érvényes.

- a) Ezt követően a listát egészítsétek ki három-három szerintetek ciki, illetve szerintetek menő dologgal!
- b) Válogatás közben próbáljatok az alábbi normaképző tényezőkhöz valamilyen csoportosítási szempontokat javasolni!

- Illik rajongani a fociért, tájékozottnak lenni a csapatok nevét, a legjobb játékosok, a fontosabb eredmények terén.
- Menőnek/cikinek számít, ha valaki egy órán, mondjuk, magyarórán jelentkezik, és okosakat mond.
- Menőnek az számít, ha valaki az órán passzív, nem jelentkezik, a házi feladatokat nem készíti el, legfeljebb csak lemásolja.
- Feliratos pólót viselni menő, inget hordani nem az.
- Menő dolog márkás sportcipőt viselni, ciki hagyományos bőrcipőt viselni.
- Menő az iskolában ékszer hordani.
- Illik és menő egy bizonyos tévésorozatot nézni, míg „ciki”, lenézett dolog rajzfilmeket nézni.
- Menő dolog a ..... című tévéműsort nézni.
- Menő dolog órán enni, levelezni, SMS-ezni.

- Menő dolog rap együttesekért rajongani.
- Menő dolog heavy metál zenekarokért rajongani.
- Menő dolog ..... (énekesért, illetve együttesért) rajongani.
- Menő dolog cigarettázni.
- Menő dolog korcsolyázni.
- Menő dolog egy adott tanárt (Kisfejt, a magyartanárt) cikizni.
- Menő dolog egy adott tanárért (Nagyfejűért, a matektanárért) lelkesedni.
- Menő dolog híres kosarasok képeit gyűjteni, a kosárlabda területén tájékozottnak lenni.
- Menő dolog otthon lenni a számítógépes játékok világában.
- Ciki/menő a Harry Potter-könyvekért, filmekért való rajongás.
- Menő dolog cikizni a lányokat fiúk, a fiúkat lányok esetében.
- Menő dolog a szünetben kártyázni.
- Menő dolog az órán amőbázni.
- Ciki/menő dolog dolgozat közben puskázni.
- Menő dolog az órákra rendszeresen készülni.
- Menő dolog az óra elején kicsit tovább beszélgetni egymással azután is, hogy a tanár bejött.
- Menő dolog hiányos felszereléssel jönni az órára.
- Menő dolog az órához szükséges felszerelést csak későn, külön tanári felszólításra elővenni a táskából vagy a folyosói szekrényből.
- Menő dolog az órát fegyelmezetten kezdeni, a szükséges holmit külön kérés nélkül idejében elővenni.
- Menő dolog a testnevelésórán teljes erővel hajtani.
- Menő dolog a testnevelésórát ellazsálni.
- Menő dolog folyton napszemüveget viselni.

- Menő dolog az iskolában nagyon máshogy viselkedni, mint az iskolán kívül.
- Menő dolog az iskolába feltűnő, divatos holmikát viselni.
- Menő dolog káromkodni, a szünetben durva szavakat használni.
- Menő/ciki dolog fiúk között a kézfogás, lányok között a puszi minden találkozáskor, elköszönéskor.

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

Lehetséges csoportosítási szempontok:

.....

.....

Szabály és norma közötti különbség

A szabály cselekvésekre vonatkozó eljárási előírás, mód. Például szabályok írják elő, hogy hogyan kell sakkozni, hogyan kell autóval közlekedni, hogyan helyes magyar mondatot szerkeszteni, hogyan kell késsel-villával enni.

A norma fogalmának jelentése ennél egy kicsit tágabb is, szűkebb is. Tágabb, mert nemcsak a cselekvések módjának előírása, hanem dolgok érzékelésére, megítélésére is vonatkozik. „A norma a csoport által létesített viselkedései, gondolkodási, érzékelési szabály. (Azt is meghatározza például, hogy milyenek tartunk valakit vagy valamit.) Olyan minta- és szabálygyűttes, amely »egységes értelmezési és viselkedési keretet« jelent mindazok számára, akik egy-egy csoport vagy szervezet tagjainak számítanak.” (Csepeli György)

A norma szűkebb annyiban a szabálynál, hogy jobban függ a csoporttól, hogy viszonylagosabb. Egy társasjátéknak rögzített szabályai vannak, de az már csoportnorma kérdése, hogy a játékosok eltűrnek-e, illetve elkövetnek-e kisebb nagyobb csalásokat, szabálysértéseket játék közben. Az jogilag rögzített szabály, hogy egy adott helyen tilos dohányozni vagy kutyát sétáltatni, de az már norma kérdése, hogy a tiltótablán is rögzített szabályt egy meghatározott csoport tagjai betartják-e, illetve mások a szabálysértést eltűrik-e.

„A normák óhatatlanul viszonylagosak. Ami egyes népek számára például kívánatos csemege – például a csiga vagy a béka –, az más népek számára undor tárgya.” (Csepeli György)
Bár történetesen ez is lehet rögzített vallási szabály kérdése, de sok helyütt inkább csak szokástól, csoportnormától, közízléstől függ.

3. Iskolai szabályok és csoportnormák viszonya

A fenti szöveg elolvasása után a korábbi „menő/ciki” listáról válasszatok ki három olyan példát, ahol szerintetek a csoportnorma éppen az iskolai (pl. házirendi) szabály megsértését, illetve figyelmen kívül hagyását igényli, hármat, ahol iskolai szabály (tanári elvárás) és a csoportnorma egybeesik, s hármat, ahol a csoportnorma és az iskolai szabályok egymással nincsenek kapcsolatban.

A csoportnorma az iskolai szabály vagy elvárás megszegését, illetve ki nem elégítését kívánja.	A csoportnorma az iskolai szabállyal vagy elvárással egybeesik.	A csoportnorma az iskolai szabálytól vagy tanári elvárástól teljesen független.

4. Játsszátok el! – Új gyerek az osztályban

Az alábbi szerepjátékok célja, hogy általuk megtapasztaljátok, hogy milyen is az, ha valaki számára ismeretlen csoportnormák közt kószál, vagy akaratlanul is azokkal ütközik. A következő helyzetjátékok, miképp majd az 5. feladat játéka is, a másik ember helyébe való behelyezkedés képességét, a beleérző-képességet (azaz az empátiát) fejlesztik. Márpedig az empátia alighanem a sikeresség, a sikeres kommunikáció egyik legalapvetőbb feltétele.

- a)** Új diák érkezik közéték, aki nem tudja, hogy az adott osztályban vagy kiscsoportban, baráti körben mi a „menő”, mitől számít valaki „jó fejnek”, „közénk tartozónak”.
- (1) Négyen a csoportból legyenek „régiek”, egy legyen az „új”. Tervezzetek meg és játsszátok el egy beszélgetést, helyzetet! Az előadásra csak három percetek lesz!
  - (2) Ne magatokat játsszátok, hanem válasszatok néhányat – ne túl sokat, hármat-négyet – a fent felsorolt vagy más hasonló „menő” vagy „ciki” dolgok közül! (Természetesen, lehetnek áthallások a valóság és az eljátszott szerepek között, de ne elsősorban erre törekedjétek! Érdekesebb talán, ha valaki önmaga ellentétét játssza – ha tudja.)
  - (3) A helyzetben, beszélgetésben derüljön ki, hogy az új srác vagy lány nem ismeri a csoportnormát, azt, hogy az adott csoportban mi a menő, illetve, mi a ciki, a lenézett dolog, személy, viselkedés, szórakozási forma. Csak éreztessétek az újjal, hogy valami nincs rendben vele, ne mondjátok ki, csak sejtessétek, hogy pontosan mi is a baj!
  - (4) Ha szükséges és hasznos, használjatok kellékeket! Tanszereket, jellegzetes ruhadarabokat, mobil, CD- vagy MP3-lejátszót, újságot – ami kéznél van, s ami jellemezhet.
- b)** Találjátok ki a szerepjátékok eljátszása után, hogy a különböző csoportokban mi lehetett a menő, s mi a ciki!

A) csoport

B) csoport

C) csoport

D) csoport

E) csoport

-----

c) Fogalmazzátok meg csoportotokban majd az egész osztály előtt, hogy:

- (1) hogyan érezte magát a helyzetben az, aki az új gyereket játszotta? (Az illető mondja el!)
- (2) mit tegyen, tehet „az új” annak érdekében, hogy elfogadják, vagy hogy jól érezze magát akár elfogadás nélkül is!
- (3) Szerintetek mennyire fontos, nélkülözhetetlen dolog egy adott csoport normáihoz alkalmazkodni? Egy egytől tízig tartó számskáláról válasszátok ki, hogy hány pontos fontosságú az alkalmazkodás!

-----

d) Hozzatok arra példát, amikor normák ütköznek egymással, és választani kell, hogy melyiket követitek! Ilyenkor milyen szempontokat kell mérlegelni?

-----

5. Mások között valaki más

- a)** Ugyancsak ötfős csoportokban dolgozzatok! Maradhatnak a korábbi csoportok is. Fontos, hogy egyikőtök, aki a „más”, külön kapja meg a szerepkártyáját, és külön készüljön a jelenetre. A helyzet leírását még együtt olvassátok el. A címszereplő azután vállalkozzon arra, hogy tanároktól megkapja a szerepkártyáját.
  - Lehetőleg ne önmagatokat játsszátok el, ez különösen fontos a címszereplő esetében. Tehát, például, semmiképpen se roma diák játssza el a roma osztálytárs szerepét!
- b)** Készüljete fel egy három-négyperces jelenet előadására. Közösén a címszereplő és a másik négy szereplő ne próbálja el a jelenetet, de a négyfős csoport találjon ki néhány elmondandó mondatot, belső szereposztást!
- c)** Adjátok elő az osztály előtt a rögtönzött jelenetet!

d) Értékeljétek a látott jeleneteket az alábbi szempontok szerint 1-től 5 pontig:

S Z E M - P O N T O K	A) CSOPORT	B) CSOPORT	C) CSOPORT	D) CSOPORT	E) CSOPORT
A játék hitelessége, valószerűsége					
A helyzetjáték tempója, gördülékenysége					
A csoporttagok magatartásának sokszínűsége					
A főszereplő magatartásának hitelessége					
A konfliktus feszültségének érzékeltetése					
Konfliktusmegoldó szándék és ötletek jelentkezése					

A) Szandra és a merész ruha

A helyzet

A csinos Szandra valahonnan egy nagyon feltűnő, nagyon nagylányos, elől kivágott, hátul áttetsző ruhát szerzett, ebben jött iskolába. Az első óra után az osztályfőnök már magához hívta. Nem tudjátok, milyen párbeszéd zajlott le, de sejtitek. Szandra rettentően dühös, ingerült.

- a) Ti kezdeményezitek a beszélgetést, részben arra vagytok kíváncsiak, mit mondott az „ofő”, részben nektek is megvan – az egymástól is különböző – véleményetek Szandi merész viseletéről.
- b) Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

B) Szegényebb gyerek gazdagabbak között

A helyzet

Pisti/Kati, az osztálytársatok rossz anyagi körülmények közt él. Ezt mindenki tudja, de a részleteket pontosan nem ismeritek. Annyit tudtok, hogy a papája teherautó-sofőr, a mamája pedig gyesen van a kistestvérel. Ruhái nem túl „menők”, az elromlott helyett új CD- vagy MP3-játszóra, saját számítógépre nem telik a családnak, pedig osztálytársatok nagy zenerajongó, és a számítógép is érdekli. Az osztályban nemcsak ő ilyen szegény, de azért a többségnek ennél jobban megy. Van, aki lenézi, van, aki sajnálja őt. Közeledik a Budapestre tervezett, háromnapos osztálykirándulás időpontja, három nap van már csak hátra. Mindenki tudja, hogy az egyébként sportteljesítménye és jó megjelenése miatt népszerű Kati/Pisti nagyon szeretne az osztállyal menni.

- a) Nem tudjátok, tud-e jönni a kirándulásra, elkezditek kérdezgetni.
- b) Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

C) „Beképzelt pesti” egy kisvárosban

A helyzet

Dani/Emma idén év elején került hozzátok, a kb. húszezer lakosú kisvárosba. Korábban szüleivel Pesten élt. Most azért költöztek .....-be, mert édesapja itt kapott részlegvezetői állást – komoly fizetéssel. Az új osztálytárs rettenetesen fent hordja az orrát, nem tudja megemészteni, hogy majd kétszáz kilométerre került fényes szülőhelyétől. Folyton a régi osztályáról, a budapesti bevásárlóközpontokról, a metróról és a nagyvárosi élet színességéről beszél – vagy magába fordulva nagyokat hallgat. Amikor épp beszédes, akkor többnyire panaszkodik, hogy itt meghal az unalomtól. Köztetek van, aki irigylis a pesti gyereket, van, aki unja a nagyképűségét, s van, akiben keveredik a kettő.

- a) Dani/Emma ismét belekezd Budapest dicséretébe és a kisvárosi élet szidalmazásába, ti erre néhányan életformátok előnyeit hangoztatva vitába szálltok vele.
- b) Van, aki azt bizonygatja, hogy a budapesti zűrzavarban nem szeretne élni, van, aki azt, hogy 180 kilométer nem a világ, és mindenki volt már a fővárosban, nemcsak a beképzelt új osztálytárs.
- c) Legyen valaki, aki a „pesti gyerek” viselkedésének ellenszenvességét bírálja, a fölényeskedését!
- d) További álláspontokat, érveket is találjatok ki!

D) Roma gyerek többségi osztályban

A helyzet

Józsi/Szilvi, az osztálytársatok roma (cigány) származású, jó tanuló, de azért néha bántások érik. Néha hiányzik, mert a kisebb testvéreire kell vigyáznia. Tudomásotok szerint vagy hét testvére van. Most

is hiányzott négy napot, és szeretné megtudni, mi a lecke: hamarosan dolgozatot írtok történelemből is, matekból is. Az az osztálytársatok, akitől általában érdeklődni szokott, most szintén hiányzott. A beszélgetést ő kezdeményezi, ti viselkedjétek vele kicsit előítéletes, undok módon. Pl. tegyetek megjegyzést gyakori hiányzásaira s ezek okára. Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

E) Kínai gyerek az osztályban

A helyzet

Tom/Linus kínai. Az általános iskolát már Magyarországon kezdte, mindig színkitűnő volt. Nagyon szorgalmas, ezért néha cikiztek is. Most egyedül az ő matekdolgozata lett ötös, sokan kaptak egyest vagy kettést is, a többség hármast, négyest. Általában a többség elfogadja és kicsit tiszteli is őt, de a mostani dolgozat után vannak bennetek indulatok ellene. A társaság focizni/röplabdázni indul, Tom/Linus is csatlakozni szeretne. Van köztetek, aki kicsit szurkálná, más ezt butaságnak, igazságtalanságnak tartja. Találjátok ki és adjátok elő a jelenetet. A beszélgetést kínai osztálytársatok kezdeményezi, ti reagáljatok. Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

6. Hol a helyem?

- a) Soroljátok fel, hogy milyen nagyobb és kisebb közösségek tagja lehet egy hetedikes dák közletetek!
- b) Mi minden határozza meg egy gyerek helyét egy osztályban? Soroljátok fel padtársaddal minél több további lehetséges szempontot!

Pl. a tanulmányi eredmények	<input type="text"/>	.....	<input type="text"/>	
Pl. a sértődékenység	<input type="text"/>	.....	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Pl. a sportteljesítmény	<input type="text"/>	.....	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Pl. a beszédképesség	<input type="text"/>	.....	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Pl. a testmagasság	<input type="text"/>	.....	<input type="text"/>	

- c) Számozással jelöljétek ki a fenti tényezők fontossági sorrendjét: az 1. legyen a legfontosabb.

7. Írj ötsoros fogalmazást vagy arról, hogy mitől lesz valaki az osztály legnépszerűbb tagja, vagy arról, hogy mitől lesz a legnépszerűtlenebb!

.....

.....

.....

.....

.....

EGY NOVELLA VÁMOS MIKLÓS KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK CÍMŰ CIKLUSÁBÓL

(Mi történt? Mit gondolsz, mi fog történni? – Jóslás megszakításos felolvasás közben)

2. Az alábbi kérdésekre válaszoljatok a szakaszos felolvasás egy-egy részletének meghallgatása nyomán. (Abban az esetben, ha már válaszoltatok, a tanári kérdéseket itt írásban is követhetitek, felidézhetitek.)

a)

- Hogyan jönnek ki a Kisfiúk az iskolából? Mi jellemzi mozgásukat? Vajon miért érdekes az, hogy közülük sok csak sodródik, nem önszántából szalad?
- Vajon mit keres a Nagyfiú az iskola előtt?
- Ha rossz szándékot feltételezel a Nagyfiúról, mire alapozod ezt?

b)

- Milyen az a Kisfiú, aki a figyelmünk középpontjába kerül?
- Miért zuhant a Nagyfiúra?
- Hogyan fog reagálni szerinted a Nagyfiú, mit fog mondani?

c)

- Most hogyan fog a Kisfiú reagálni?
- Te mit mondanál a helyében?

d)

- Miként fog most reagálni a Kisfiú? Te mit mondanál a helyében? Mit fog ő mondani?
- Szerinted tudja-e a Nagyfiú, hogy a Kisfiú vétlen?
- Ha tudja, akkor miért fenyegeti, és miért ilyen durva szavakkal?
- Egyáltalán mit lehet csinálni ilyen helyzetben? Milyen módon lehet válaszolni az erőszakos megnyilvánulásra, ha az ember tudja, hogy ártatlan? Soroljátok fel az erőszakra adható, az erőszakos viselkedéssel szemben tanúsítható magatartásválaszok néhány típusát!
- Hogyan úszhatja meg a Kisfiú a verést? Tényleg verekedni akar a Nagyfiú?

e)

- Miért így válaszolt a kisfiú, mit gondolhatott magában?
- Erre az ismételt felszólításra hogyan reagál majd a Nagyfiú?
- Mennyiben megszokott, normakövető, kisfiús a Kisfiú válasza, magatartása, mennyiben szokatlan, normaszegő?

f)

- Mi zajlott le a Nagyfiúban? A leírás mely jegyeiből következtethetünk arra, hogy elbizonytalanodott?
- Mi lesz a Kisfiú válasza a Nagyfiú kérdésére?

g)

- Miért néz körül a Nagyfiú? Mennyiben változott körülöttük a helyzet, mit fontolgathat a Nagyfiú?
- Megfogadja-e a Kisfiú Bors tanácsát, elszalad-e? Ha igen, miért, ha nem, miért nem? Mi szerinted ebben a helyzetben a helyes döntés?

h)

- Ki találta el a Kisfiú döntését és a döntést indokoló gondolatait?
- Ki szerint okoskodik helyesen a Kisfiú, ki vitatja álláspontját? Érveljete!

i)

- Hogyan változtak a körülmények? Miért nincs a Nagyfiúnak már kedve a verekezéshez?
- Szerinted helyes-e az elbeszélésnek az az értelmezése, hogy a Kisfiú itt hibázik, mert a Nagyfiú már nem bánthat, az erkölcsi győzelem így is az övé, csak belemerevedik felvett szerepébe, s nem tud váltani? Vagy inkább egyszerűen következetesnek s ekképpen helyesnek tartható a Kisfiú magatartása?
- Szerinted milyen lesz az ütés, ha lesz, és milyen az egész konfliktus kimenetele?

j)

- Miért verte meg végül ennyire szerinted a Nagyfiú a Kisfiút?

Emlékeztető az órai feldolgozást segítő kérdésekre önellenőrzéshez, otthoni tanuláshoz

- Milyen szavakkal jellemzi az elbeszélő a Nagyfiút, amikor először megjelenik? Milyen elvárásokat keltett benned ez a jellemzés, milyen eseményekre számítottál elolvasása után?
- Milyen szavakkal jellemzi az elbeszélő a Kisfiút, amikor először megjelenik?
- Miért nincs neve a Kisfiúnak és a Nagyfiúnak, és miért szerepel ez a két szó nagy kezdőbetűvel a szövegben?
- Vajon miért áll ott a Nagyfiú, ahol áll? Miből következtettél erre?
- Vajon miért fenyegeti meg a Nagyfiú a Kisfiút? Miért „kezd ki” vele?
- Mi lepi meg a Nagyfiút a Kisfiú magatartásában?
- Miért nem fogadja meg társai tanácsát a Kisfiú („Szaladj el!”)?
- Mennyiben változott meg a helyzet, mennyiben változtak meg a körülmények a Nagyfiú ajánlata előtt („Menj el, fuss el, csinálj, amit akarsz!”)? Miért akarja elengedni áldozatát a Nagyfiú?

A MEGHALLGATOTT NOVELLA SZAKASZOS OLVASÁSA ÉS FELDOLGOZÁSA

- 3. Próbáljátok úgy olvasni a novellát, mintha először találkoznátok a szövegével, azaz mindig csak az éppen vizsgált, illetve a már elolvasott részletekre hivatkozzatok. A későbbi részekre vonatkozó (a felolvasás során szerzett) tudásotokat kísérleti céllal tegyétek zárójelbe! Így érdekesebb lesz a vizsgálódás.**

Olvassátok el az alábbi (az első) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre! A feladatoknál található nyíl (→) arra biztat, hogy megfigyeléseiteket rögzítsétek az 1. számú táblázatban.

***

Az iskolát éppen tatarozták. Kívül is, belül is. Az osztályokban a plafont kitámasztották gerendákkal, melyeket hatalmas ácskapcsok fogtak össze. Kívül állványzatot építettek, az utca felől náddal beborítva.

Mint minden iskola előtt, itt is erős vaskorlát állt a járda szélén, hogy a tanítás után kiözönlő gyerekek ne rohanjanak át az úttesten.

A Nagyfiúk (a felső tagozatosok) nem rohantak, méltóságukon alulinak tartották. A Kisfiúk egy része sem rohant, legalábbis nem akart – őket a többiek sodorták. Ezek vagy jól nevelt vagy gyáva Kisfiúk voltak – vagy esetenként mind a kettő.

Most fél egy múlt öt perccel. Nemrégén csöngettek, Kis-, illetve Nagyfiúkat ont a boltozatos, öreg nagykapu.

Az állványzat egyik durva tartóoszlopának támaszkodva áll egy Nagyfiú.

[...]

Éppen a III/B osztály nyomult kifelé a kapun. Futottak, bár egyik-másik a szíve szerint lépésben jött volna. Minket most csak egyikük érdekel. Az illető közepes magasságú Kisfiú, egyáltalán nem Kisfiúbb, mint a többiek, de kevésbé sem Kisfiú, mint azok. Persze azért különbözik is tőlük. (Hiszen a Kisfiúk különböznek egymástól.) Lökték hátulról, kénytelen volt futni. A kapunál megbotlott, és a Nagyfiúra zuhant.

***

- a) Mit tudunk meg eddig? (Hol, mikor, kik mit csinálnak?) → Címszavakban összegezzétek a táblázatban!
- b) Mi fog most történni? Folytassa mindegyik csoport egy mondattal a szöveget!
-
- c) Milyennek képzelitek el a Nagyfiút? A Kisfiút? Vajon mire, kire várakozhat a Nagyfiú? Írjátok bele a táblázatba a rájuk vonatkozó jellemzőket, illetve feltételezéseket!

- d) Mire alapoztátok a véleményeteket a Nagyfiúról? Eddigi élettapasztalatotok mennyiben befolyásolt benneteket? Válaszotokat foglaljátok össze néhány mondatban!

-----

4. Hányféleképpen mondható a „Nem tudsz vigyázni, öcskös?” mondat? Milyen hangsúlyokkal?

Mutassatok be egymásnak a csoportban néhány lehetséges változatot!

5. A kihagyott bekezdés

Az előbb egy kicsit csaltunk, a novella kezdetéből a [...] jellel jelölt helyen kihagyunk egy bekezdést. Most utólag olvassátok el, nézzétek meg közelebbről ezt a kihagyott jellemzést!

Ez a Nagyfiú igen rossz tanuló (kétszer is megbukott), és nagyon verekedős. Egyébként is van benne valami ijesztő – a fogai összevissza állnak, az arca folyton vörös. Ezenkívül az orra alatt hosszú forradás húzódik, és ott nem nő (az egyébként kunkorodó szőkésvörös) bajusz. A fején svájcisapka, lehúzva egészen a bal füléig. Szája sarkában cigaretta, néha kiveszi onnan, és a helyén kifújja a füstöt.

***

- Hogyan teszi ez a bekezdés egyértelműbbé a helyzetet, a Nagyfiúról alkotott képünket?
- A táblázatba került jellemvonások, illetve feltételezett szándékok közül most már melyik a valószínűbb? Miért? A kevésbé valószínű vonásokat tegyétek zárójelbe!
- Érveljetez amellet, hogy a novella jobb, érdekesebb lenne, ha ez a bekezdés kimaradt vagy későbbre került volna!

6. Olvassátok el az alábbi (a második) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

– Nem tudsz vigyázni, öcskös? – mondta az, és ellökte magától. Ám a kapun kibuggyanó újabb gyerekhullámról visszapattanva a Kisfiú ismét a Nagyfiú karjai között találta magát.

– Hát löknek! – méltatlankodott.

– Akkora pofont kapsz, hogy leszárad a fejed! – sziszegte a Nagyfiú, és újra odébb taszította. De a Kisfiú megint csak visszapenderült a korláthoz.

– Nem hiszed, hogy szájon váglak? – ragadta meg a Nagyfiú a Kisfiú gallérját.

A Kisfiú hallgatott, majd felnézett rá.

***

- Miben felel meg a Nagyfiú reakciója az előzetes elbeszélői jellemzésnek?

-----

b) Mennyiben lett árnyaltabb a Nagyfiú alakja?

-----

c) Milyen ismerettel épült tovább az elbeszélés?

-----

d) Milyen eszközökkel építette tovább a Nagyfiú jellemzését a szerző?

-----

7. Olvassátok el az alábbi (a harmadik) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

– Hát üss! – mondta csendesen.

– Micsoda?

– Üss, ha akarsz.

A Nagyfiú meghökken.

– Mi az, hogy üssök?

– Hát üssél, na!

A Nagyfiú még egyszer végigmérte a Kisfiút, vékony lábaira, keskeny vállára siklott a szeme. Megvakarta a fejét, és följebb tolta a sapkát.

– Te azt hiszed, hogy erősebb vagy nálam?

– Dehogyan hiszem!

– Hát akkor? – tette csípőre a kezét a Nagyfiú. Lehajolt, egészen közelről nézett a Kisfiú arcába.

– Ha meg akarsz verni, úgysem tudom megakadályozni!

***

a) Fogalmazzátok meg, miben áll a fordulat a novellának ezen a pontján! (→)

b) Miért okoz meglepetést a Kisfiú reakciója a Nagyfiúnak? És az olvasónak? Ez utóbbi válaszotokat rögzítsétek a táblázatban!

c) Milyenek az erőviszonyok a novellának ezen a pontján? Kit gondoltok a novella főszereplőjének? Miért?

d) Adjatok munkacímet a novellának! Indokoljátok a válaszotokat!

e) Milyen folytatást képzelnétek,

– ha a Nagyfiú a jellemzésének megfelelően viselkedik;

– ha a Nagyfiú váratlanul másképp, jellemétől eltérően viselkedik?

Írd ide három sorban a második változatnak megfelelő befejezést!

- f) Az utóbbi esetben mi lenne a novella témája, és ki lenne a főszereplője? Ekkor milyen címet viselhetne az elbeszélés? Írjátok be ezt is a táblázatba! (→)
- g) Milyen vonásokkal egészítenétek ki a Kisfiú jellemvonásait rögzítő táblázatot? (→)
- h) Fogalmazzátok meg, mi történt a cselekményben! Milyen elemekkel épült tovább a cselekmény menete? (→)
- i) Mit gondolhat a Kisfiú, miért nem tudja megakadályozni a Nagyfiút abban, amit az tenni készül? Tudunk-e eleget ahhoz, hogy a novella szövege alapján válaszoljunk? Mi vezeti a válaszainkat?

8. Olvassátok el az alábbi (a negyedik) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

A Nagyfiú csapdát sejtett. Összeráncolta a homlokát, tanácstalanul nézett körül. A kapu már üres volt, csak egy-egy lemaradt Kis-, illetve Nagyfiú jött ki rajta időnként.

Három Kisfiú (III/B-sek) az eseményeket figyelte – persze tisztos távolból. Közöttük volt Bors, aki még éppen hogy Kisfiú, de már tulajdonképpen Nagyfiú. (Ötödikbe kellene járnia, ám kétszer bukott osztályismétlésre, ezért harmadikos.)

– Szaladj el! – kiáltotta oda Bors a Kisfiúnak. – Nagyon erős, nagyon meg fog verni! – mutatott a Nagyfiúra.

A Kisfiú a fejét ingatta. Végiggondolta már. Ha ő nekiiramodik, a Nagyfiú utoléri, és még sokkal jobban megveri. Vagy máskor találkoznak, és akkor veri meg. Allandóan veszélyben lesz, örökösen rettegni fog. Különben is, a Nagyfiú bizonyára gyorsabban fut, mint ő. Ez tény. A Kisfiúnak vékony és rövid lábai voltak. Legjobb túlesni rajta! – gondolta. – Utána nyugodt lelkiismerettel mehetek haza.

***

- a) Melyek voltak az új információk ebben a részletben? (→)
- b) Folytatódott-e az események sora? Haladt-e előre a cselekmény? (Indokoljátok a válaszotokat!)
- c) Milyennek látjátok most a Kisfiú döntését? Milyen tapasztalatai lehetnek?
- d) Most milyen elvárásoknak felel meg a viselkedése? Szerintetek helyesen cselekszik-e, jól méri-e fel a helyzetét? Ti mit tennétek ebben a helyzetben?
- e) Milyen írói eszközökkel hozza az olvasó tudtára a narrátor a Kisfiú gondolatait? (Beszél-e a Kisfiú, vagy az elbeszélő belelát a tudatába, és belső monológját ismerteti, esetleg a gondolatokat közvetett eszköz – leírás – sejteti?) (→)
- f) Ezek a gondolatok mennyiben árnyalják tovább a Kisfiú alakját? (→) Tegyétek zárójelbe azokat a vonásokat, amelyek elhalványodtak, vagy esetleg megkérdőjeleződtek idővel!

9. Olvassátok el az alábbi (az ötödik) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

A Nagyfiú titokban azt remélte, hogy a Kisfiú megfogadja a tanácsot és elfut. Már régen lecsillapodott a dühe, indult volna a dolgára.

A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál. A Nagyfiú értetlenül rázta a fejét. A csend egyre zavartabb lett közöttük.

– Te! – szólalt meg rekedtes hangon a Nagyfiú. – Menj el, fuss el, csinálj, amit akarsz! – és ezzel hátat fordított a Kisfiúnak. Ismét cigarettára gyújtott.

- Milyen újabb körülményekre hívja fel a figyelmet az elbeszélő? Miért tartja fontosnak megjegyezni: a kapu üres volt, ... csak ők ketten álltak ott?
- Vajon miért változik meg a Nagyfiú viselkedése? Ezt várjuk tőle az eddig róla rajzolt kép alapján? (→)
- Hogyan zárulhat ez a konfliktus? Mennyiben befolyásol benneteket
  - saját korábbi tapasztalatotok;
  - a novella eddigi szövege?

Melyik a meghatározóbb a novellának ezen a pontján? Miért?

10. Olvassátok el az alábbi (a hatodik) szövegrészt, a novella befejezését, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

Eltelt néhány perc. Hátrasandított a válla fölött. A Kisfiú ugyanott állt, ahol eddig.

– Mondd, most mi a fenének nem mész el? – kérdezte a Nagyfiú. És hogy a Kisfiú nem válaszolt, hanem csak nézett rá engedelmesen, a keze tétován megindult felé.

A pofon sokkal komolyabbra sikerült, mint ahogy a Nagyfiú szánta. A Kisfiú feje nekiütődött az oszlopnak, nagyot koppant.

És amikor mindezek után a Kisfiú – ahelyett, hogy elfutott volna vagy sírni kezdett volna – szótlanul letörölte a vért az orráról, majd lassú mozdulatokkal zsebkendő után kotorászott – a Nagyfiú nekiesett, és agyba-főbe verte.

- Ezt a befejezést vártátok-e? Miért? Mi lehet az oka a Nagyfiú viselkedésének? (Milyen támpontot ad ehhez novella szövege? Most milyen címet adnátok a novellának?
- Most milyen elvárásoknak felel meg a Kisfiú viselkedése? Szerintetek helyesen cselekszik-e, jól méri-e fel a helyzetét itt? Ti mit tennétek ebben a helyzetben?
- Hol van a cselekmény tetőpontja? Mikor fordul át az elbeszélés konfliktusa a megoldás felé?
  - Mi jelzi, hogy a feszültség tovább már nem fokozható, elérkeztünk arra a pontra, ahonnan a konfliktusnak már meg kell oldódnia, a feszültségnek meg kell szűnnie? (→)
- A novella ezzel a kifejezéssel kezdődik: Az iskolát, a befejező szavai pedig ezek: agyba-főbe verte.
  - Mi a zavaró abban, ha ez a két szócsoport így egymás mellé kerül? Mi „illik” az iskolához? Milyen cselekvések sora?
  - Milyen helyszínek „illenének” az agyba-főbe ver ígérez?

1. táblázat

Jellemek	Tagolás Szerkezet	Váltások Változások értékelése	Írói eszközök	Címek
	Expozíció: Hely, idő, szereplők...		Leírás: Különösen fontos a Kisfiúk egy részének sodródása, illetve a Nagyfiú baljóslatú külseje: tartása, fogai, sebe, dohányzása stb.	
	_____			
	Konfliktus:	Szokatlan, nem felel meg a hétköznapi tapasztalatnak (pl. ...)		
	B o n y o d a l o m			
	Fordulat:			
	Késleltetés:			
	Tetőpont:			
	_____			
	Megoldás:			

11. Házi feladat

- a) Voltál már te is a Kisfiúéhoz hasonló helyzetben? Ha igen, írd körülbelül százszavas fogalmazást!
- b) Ha magad nem éltél meg a Kisfiú által elszenvedetthez hasonló erőszakos támadást, idézz fel emlékezetedben (tévében látott helyzet is lehet) valamilyen másfajta, általad ismert „erőszak”-szituációt! Írd körülbelül százszavas fogalmazást!

12. Elmélkedés a címről

- a) Milyen címet adnátok most a novellának?

.....

- b) A novella eredeti címe: POFON. Mit foglal össze? Mire hívja fel a figyelmet?

.....
 .....

- c) Milyen más címvariánsokat tudnátok adni, amelyek a novella cselekményét foglalják össze, vetítik előre?

.....
 .....

- d) Adjatok olyan címet, amely a főszereplőre hívja fel a figyelmet!

.....

- e) Melyik címet tartjátok találóbbnak: a főszereplőt kiemelőt vagy azt, amelyik a cselekményre irányítja a figyelmet? Miért?

.....
 .....

13. A novella mint példázat

- a) Mi minden támasztja alá a novella szövegében, hogy ez az írás nem pusztán egyetlen megtörtént esemény dokumentuma, vagyis hogy lényege nem egy egyszeri verekedés bemutatása? A válaszadáshoz használd az alábbi kettéosztott naplót!

Kiemelt szó, szövegrészlet	Indoklás, magyarázat, vélemény
1.	
2.	
3.	

- b) Olvasd fel padtársadnak a házi feladatodat!
- c) Az iskolán kívül hol, mikor találkozhatasz ehhez hasonló történetekkel?

-----

14. Foglaljátok össze mindazt, amit eddig a novella szerkezetéről megállapítottatok!

- a) Egészítsétek ki, illetve ellenőrizzétek a novella jellemeire és szerkezetére vonatkozó 1. számú táblázatot!
- b) A kitöltött 1. táblázat alapján mutassatok rá a novella szerkezeti elemeire és azok jelentést hordozó szerepére!

15. Az olvasó véleményének változása

Foglaljátok össze:

- (1) Hogyan és miért változik az olvasó véleménye a Kisfiúról?
- (2) Hogyan, milyen lépésekben árnyalódik a Nagyfiú agresszivitásáról tudásunk?
(Készüljetek a témában szóbeli összefoglalóval! Válasszatok szóvivőt! A felkészüléshez töltsétek ki az alábbi kettéosztott naplót!)

Kettéosztott napló

LÉPÉSEK	MAGYARÁZAT, ÉRTELMEZÉS, VÉLEMÉNY
1.	
2.	
3.	
4.	

Az elbeszélő

Már esett szó arról, hogy az elbeszélő művek elengedhetetlen feltétele az elbeszélő jelenléte. Egy olyan, az író által megformált hangra van tehát szükség, ami az olvasónak közvetíti a történetet. Az író és az elbeszélő viszonya sokféle lehet. Van olyan mű, ahol az elbeszélő pontosan megrajzolt figura, névvel, tulajdonságokkal, saját előtörténettel, személyiséggel rendelkezik, és esetleg (bár nem feltétlenül) szereplője is a maga által elmondott történetnek. Más esetben az elbeszélőről szinte semmit nem tudunk meg, személytelen, tulajdonságok nélküli narrátora (mesélője) pusztán a történetnek. Ez utóbbi esetben szokás az elbeszélőt azonosítani az íróval, ami már csak azért sem helyes, mert a valóságos, létező író és az elbeszélést éppen elmondó fiktív elbeszélő között mindig van különbség, távolság.

Az, hogy az elbeszélő mit mond el, és mit hallgat el, hogyan mondja el a történetet, viszonyul-e a hősökhöz, és ha igen, hogyan, megszólítja-e az olvasót, vagy nem vesz tudomást (persze látszólag) a létezéséről, mind attól függ, hogy az író milyenné formálja elbeszélőjét. (Különösen tanulságos ebből a szempontból, ha egy szerző ugyanazt a történetet többször, többféleképpen írja meg. Ebben az esetben ugyanis nyilvánvaló, hogy a szerző azonos, a történet, a sztori szintén, ám két különböző mű születik, éppen azért, mert a két műnek más az elbeszélője.)

16. Az elbeszélő a *Pofonban*

- a) Jellemezzétek a *Pofon* elbeszélőjét! Melyik típusba tartozik a fent jellemzett típusok közül?

.....

.....

.....

.....

b) Korábbi olvasmányaid alapján készíts listát a különféle elbeszélőtípusokról!

-----

c) Mennyire közlékeny a Pofon elbeszélője? Milyen információkat hallgat el, és miért? Mit magyaráz meg, és mit nem?

-----

d) Fontos, hogy megkülönböztessük a különböző szövegrészeket. Az egyikben az elbeszélő arról tudósítja az olvasót, amit „lát” vagy „hall”, ilyenkor tehát közvetítőként, szemtanúként viselkedik. Máskor olyasmit mond el, amit valahonnan „tud” (egyes szereplők gondolatait, érzéseit, bizonyos előzményeket stb.). Különítsd el ezeket a szövegrészeket a *Pofonban*!

e) Keressetek példát arra, hogy az elbeszélő egy információt kétféleképpen közöl: egyszer a Kisfiú szavait idézi, egyszer pedig gondolatait közvetíti! Beszéljétek meg, jó megoldásnak tartjátok-e ezt, vagy jobb lett volna, ha az adott információ csak egyszer fordul elő a szövegben! Ez utóbbi esetben melyik közlést hagynátok el?

-----

f) Az elbeszélő nem magyarázza meg a Nagyfiú viselkedését a novella végén. Javítana vagy rontana a novellán, ha megtenné?

-----

g) Az elbeszélés alapvetően múlt idejű, mégis több esetben jelen időbe csap át. Írói hiba vagy írói szándék következménye ez? Ha az utóbbi, vajon mi az oka, és mi az eredménye?

-----

h) Mi teszi ezt a novellát érdekessé, milyen elem, mozzanat elhagyása vagy kicserélése esetén nem lenne érdemes elmondani a történetet?

-----

17. Milyen jelentőségük van az itt kiemelt mondatoknak a novella értelmezésében? Mennyiben segítenek a Kisfiú magatartásának, illetve az áldozat-tettes kapcsolatnak jobb megértésében?

- a)** Lökték hátulról, kénytelen volt futni.

.....

.....

.....

- b)** A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál.

.....

.....

.....

18. Mondatok közötti kapcsolatok

A) Rakjátok sorba az alábbi mondatokat! A mondat előtti négyzetbe írjátok be sorszámukat!

- A kereskedő ugrik és egy csomó kaszát rak eléje.
- Mi tetszik?
- Ágyújegyűt adjék az úr – szól, megvetőleg elfordulva a kaszáktól.
- Tanúja voltam egyszer, midőn Csomák Gergely uram benyitott a vaskereskedésbe.
- Kasza kellenék.
- Csomák uram ellenséges szemmel bandzsít a kaszák felé.
- Szerencsés jó napot! – mondá.
- A kereskedő visszarakja a bikajegyű kaszákat, s az ágyújegyűkből hoz néhányat. (...)

A novella befejezése így szól:

S azzal sértődve felkapja a kaszát.

– Gyerünk, komámuram...

A boltajtónál visszafordult kárörvendő, kaján szemekkel, egyet rántott a vállán, s a kaszát diadalmasan megvillogtatva, harsányan bekiáltott:

– Annyit azonban mondhatok az úrnak, hogy ez volt a legjobb kaszája – az a többi nem ér egy hajítófát.

(Mikszáth Kálmán: A kaszát vásárló paraszt)

Mi történhetett a két részlet között? Írjatok 10 olyan mondatot, amellyel jelzitek az elképzelt cselekmény menetét!

B) Mi előzhette meg és mi követheti az itt következő mondatokat? Írjátok meg az előzményt, illetve a folytatást!

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája és palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.

Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott?

C) Mi a jelentésbeli különbség az alábbi két írásmód között?

Néhány kisiú szaladgált csak a játszótéren.

Néhány Kisfiú szaladgált csak a játszótéren.

Hány évesek lehetnek a Kisfiúk? Mi lehet a szerző szándéka ezzel a kétféle írásmóddal?

Mondjátok hangosan ezeket a mondatokat az írásmód sugallta jelentést is érvényesítve!

Milyen rokon értelmű szavakkal tudnátok helyettesíteni a két különböző írásmódú főnevet?

kisiú: -----

Kisfiú: -----

D) Mondatok és helyzetek

a) Ki mondhatja kinek, milyen helyzetben az alábbi mondatokat?

– Félek. Ki fogok kapni.

– Keresd az okát!

– És akkorát nevettünk, mint a ház!

– Nagyon fájt? Nagyon fá - fá - fá-fáááájt?!

– Holnap már én is Nagyfiú leszek!

– Ez így van rendjén.

-----

b) Szerkesszettek párbeszédet úgy, hogy a fenti mondatok elé kitaláljátok az előzményeiket!

- E) Mi az itt szereplő mondatokban az ok, és mi a következmény? Húzzátok alá a mondatoknak azt a részét, amelyben a kiváltó ok szerepel!
- (1) Azért ilyen félszeg, mert nehezen oldódik fel idegen helyen.
  - (2) Mivel erős volt, már Mindennek képzelte magát.
  - (3) Attól ilyen magabiztos, mert még nem találkozott nála erősebbel.
  - (4) Örülök, hogy megtörtént, és álltam a sarat.
  - (5) Hogy megláttuk a lépcsőfordulónál, gyorsabbra vettük a tempót.

Amit érdemes átgondolni, megjegyezni, no meg néhány kiegészítő feladat...

A *Pofon* című novella értelmezése

Az ember különböző helyzetekbe kerülve különféle szerepeket kénytelen vállalni, „eljátszani”. Ez természetes jelenség. Belső konfliktushoz, önmagunkkal való összeütközéshez csak akkor vezet, ha a felkínált szerep oly mértékben idegen a személyiségtől, hogy az elfogadhatatlan számára. A belső konfliktusok többnyire másokkal való összeütközésekhez, külső konfliktusokhoz kapcsolódnak

A külső konfliktus itt, ebben a novellában abból adódik, hogy a Nagyfiú beleköt a Kisfiúba, hogy nagyfiúságát a nézők, a közösség előtt bizonyítsa. Ebből a kisfiú számára annyiban adódik belső konfliktus, hogy döntenie kell, milyen elvárásoknak, milyen normáknak felel meg. Társai számára, kortárscsoportja számára a norma, az elvárt és helyesnek tartott magatartás alighanem vagy az agresszív visszabeszélés vagy a meghunyászkodás, a külső konfliktus elől való elmenekülés.

A most megismert történetben a szerepek adottak, rögzítettek: vannak Nagyfiúk és Kisfiúk, az utóbbiak kisebb fizikai erejüknel fogva kiszolgáltatottak az előbbieknél. Ez a kiszolgáltatottság nagyjából meghatározza, kijelöli a jellegzetes magatartásformákat (a Nagyfiúk megverik a Kisfiúkat, a Kisfiúk – ha tehetik – elfutnak a Nagyfiúk elől). A *Pofon* főszereplője éppen azért válik érdekes figurává, mert nem az elvárásoknak megfelelően viselkedik: a kiszolgáltatottságra és az erőszakra nem úgy reagál, ahogyan társai, a Kisfiúk, illetve a Nagyfiúk elvárják tőle. Nem elmenekül az erőszak elől, hanem szembeszáll vele, bár nem az erőszak eszközeit alkalmazza.

A *Pofon* című novella – mint valamilyen módon az irodalmi művek többsége – példázatszerű, azaz nem csupán egy egyszeri esemény illetve néhány szereplő leírása. Azon kívül, hogy két iskolásról és egy iskola előtti verekedésről beszél, valami általánosabbról is szól: az erőszakra és az erőszakkal szemben tanúsítható különféle magatartásválaszokról. Az erőszak helyszíne és formája akár egészen más is lehetne, a rá adott, illetve a felmerülő válaszok azonban hasonlítanak a Kisfiú magatartási dilemmájához, azaz választójához. Az általánosítást, a példázatszerűséget az is erősíti, hogy a két főszereplőnek nincs neve, a Kisfiú és a Nagyfiú megnevezés eleve jelzi, hogy itt sokakra vonatkoztatható problémáról, kérdésről van szó. Ez persze nem jelenti azt, hogy a Kisfiú ne lenne egyénített jellem, hiszen magatartása – a novella kezdetén adott átlagosságát hangsúlyozó jellemzés ellenére – egyáltalán nem átlagos.

19. Lehetséges válaszok, magatartásválaszok az erőszakra

- a) Milyen más válaszokat adhatott volna a Kisfiú a Nagyfiú fenyegetésére? Te a helyében mit mondtál, mit csináltál volna?

.....

.....

.....

- b) Szerinted mi történt volna, ha a Kisfiú nyelvi, illetve fizikai erőszakkal, azaz agresszióval [1] vagy meneküléssel [2], megalázkodással [3] válaszol a kihívásra? Írd újra a történet befejezését úgy, hogy a felsorolt lehetőségek egyikéből indulsz ki! (Kitalálhatsz másféle választ és ebből adódóan másféle befejezést is.)

.....

.....

.....

.....

.....

- c) Mivel indokolja – magában – a Kisfiú saját döntését? Hogyan érvel a látszólag ésszerűtlen választás mellett? Egyetértesz-e ezzel az érveléssel? Ha nem, próbáld meg cáfolni az érveket!

.....

.....

.....

.....

.....

- d) Mit gondolsz, utánafutott volna a Nagyfiú a Kisfiúnak, ha az mégis a menekülés mellett dönt? Átértékeli-e a Kisfiú döntését, hogy a Nagyfiú üldözőbe vette volna – amint ő számított rá –, vagy sem?

.....

- e) Általában hogyan lehet, hogyan kell – véleményed szerint – viselkedni, reagálni a fizikai vagy szellemi erőszakra? Mennyire általánosíthatóak a korábban megvizsgált magatartásformák? Melyiknek mi az előnye, mi a hátránya? Te melyik magatartást választanád, melyiket tartod helyesnek, előnyösnek, és milyen szempontból?

.....

.....

.....

- f) Vizsgáld meg, hogyan reagál a Nagyfiú a Kisfiú magatartására a „Hát üss!” mondat elhangzásától a novella befejezéséig! Hogyan változik a Nagyfiú hangulata és viselkedése, és mi a változás oka?

A csoport értékrendje

Azt mondtuk, a Kisfiúk és a Nagyfiúk közötti szereposztás és az ebből adódó helyzet (a kiszolgáltatottság) alapja a fizikai erőfölény az egyik oldalon. A fiúk ennek alapján értékelik, osztályozzák egymást. A fizikai erő a csoport értékrendjének központja, olyan norma, amelyet a csoport tagjai feltétlenül elfogadnak, vagy legalábbis kénytelenek elfogadni. Ezt mindenki természetesnek tartja, a harmadik Kisfiú éppúgy, mint a Nagyfiú.

Erkölcsei fölény

A főszereplő viselkedése éppen azért szokatlan és meglepő, mert nem a normának (hagyománynak, elvárásnak) megfelelően cselekszik. Magatartása nem felel meg sem a többi Kisfiú, sem a Nagyfiú várakozásának, elvárásának. A Kisfiú normaszegő viselkedésével, azzal, hogy gyengébb létére szembe mer szegülni a Nagyfiúval, az erősebbel, a csoport értékrendjéből eddig hiányzó értéket jelenít meg: szellemi és erkölcsi szempontból kerekedik felül ellenfelén, a fizikai fölényre erkölcsi fölényvel válaszol.

20. Keress olyan szövegrészeket, amelyek alátámasztják a fenti állításokat!

21. A novella értelmezése, a szereplők értékelése, átértékelődése

- a) A novella végére milyen erőviszonyok alakultak ki a Kisfiú és a Nagyfiú között? Rangsorold a két szereplőt, viszonyítsd őket egymáshoz!

- b) A novella olvasása során hogyan értékelték át szemedben a szereplők?

- c) Egyetértesz-e azzal az állítással, hogy a Kisfiú a novella végére erkölcsi, morális fölénybe kerül a Nagyfiúval szemben? Ha igen, érvelj mellette, ha nem, cáfold meg!

.....

.....

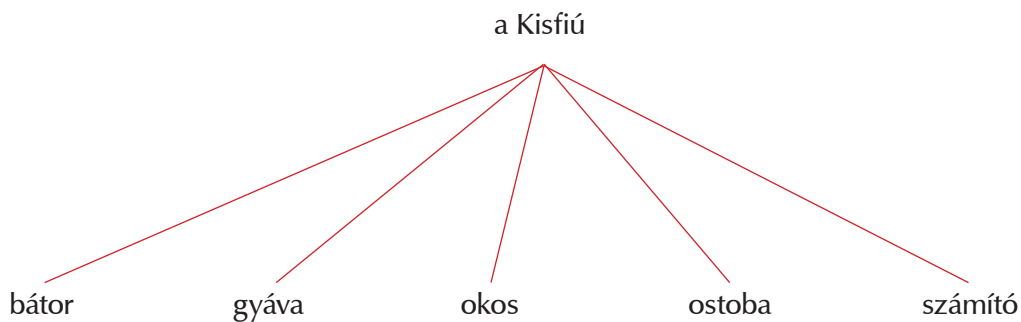
.....

- d) Miért veri meg végül – eredeti szándékánál jobban, kegyetlenebbül – a Nagyfiú a Kisfiút?

.....

.....

- e) Bizonyítsd vagy cáfold az alábbi állításokat! Érveiteket vitassátok meg az osztályban!

.....

.....

.....

.....

.....

- f) Van a novellának olyan értelmezése is, hogy a Kisfiú először valóban szellemi és erkölcsi fölénybe kerül a Nagyfiúval szemben, de azután – a közönség távozása és a Nagyfiú ajánlata után – mintegy belemerevedik szerepébe: immár fölöslegesen tart ki korábban választott magtartása mellett.

- g) Mi a véleményed erről az értelmezésről? Hozz érvel ellene vagy mellette!

.....

.....

.....

b) Készíts történetpiramist!

(a főszereplő)

(2 szó – a főszereplő jellemzése)

(3 szó a helyszínről)

(4 szó a problémáról)

(5 szó az alaphelyzetről)

(6 szó a fordulatról)

(7 szó a tetőpontról)

(8 szó a megoldásról)

(9 szó – személyes vélemény)

VÁMOS MIKLÓS: POFON

Az iskolát éppen tatarozták. Kívül is, belül is. Az osztályokban a plafont kitámasztották gerendákkal, melyeket hatalmas ácskapcsok fogtak össze. Kívül állványzatot építettek, az utca felől nád-dal beborítva.

Mint minden iskola előtt, itt is erős vaskorlát állt a járda szélén, hogy a tanítás után kiözönlő gyerekek ne rohanjanak át az úttesten.

A Nagyfiúk (a felső tagozatosok) nem rohantak, méltóságukon alulinak tartották. A Kisfiúk egy része sem rohant, legalábbis nem akart – őket a többiek sodorták. Ezek vagy jól nevelt vagy gyáva Kisfiúk voltak – vagy esetenként mind a kettő.

Most fél egy múlt öt perccel. Nemrégén csöngettek, Kis-, illetve Nagyfiúkat ont a boltozatos, öreg nagykapu.

Az állványzat egyik durva tartóoszlopának támaszkodva áll egy Nagyfiú.

Ez a Nagyfiú igen rossz tanuló (kétszer is megbukott), és nagyon verekedős. Egyébként is van benne valami ijesztő – a fogai összevissza állnak, az arca folyton vörös. Ezenkívül az orra alatt hosszú forradás húzódik, és ott nem nő (az egyébként kunkorodó szőkésvörös) bajusz. A fején svájcisapka, lehúzva egészen a bal füléig. Szája sarkában cigaretta, néha kiveszi onnan, és a helyén kifújja a füstöt.

Éppen a III/B osztály nyomult kifelé a kapun. Futottak, bár egyik-másik a szíve szerint lépésben jött volna. Minket most csak egyikük érdekel. Az illető közepes magasságú Kisfiú, egyáltalán nem Kisfiúbb, mint a többiek, de kevésbé sem Kisfiú, mint azok. Persze azért különbözik is tőlük. (Hiszen a Kisfiúk különböznek egymástól.)

Lökték hátulról, kénytelen volt futni. A kapunál megbotlott, és a Nagyfiúra zuhant.

– Nem tudsz vigyázni, öcskös? – mondta az, és ellökte magától. Ám a kapun kibuggyanó újabb gyerekhullámról visszapattanva a Kisfiú ismét a Nagyfiú karjai között találta magát.

– Hát löknek! – méltatlankodott.

– Akkora pofont kapsz, hogy leszárad a fejed! – sziszegte a Nagyfiú, és újra odébb taszította. De a Kisfiú megint csak visszapenderült a korláthoz.

– Nem hiszed, hogy szájon váglak? – ragadta meg a Nagyfiú a Kisfiú gallérját.

A Kisfiú hallgatott, majd felnézett rá.

– Hát üss! – mondta csendesén.

– Micsoda?

– Üss, ha akarsz.

A Nagyfiú meghökkent.

– Mi az, hogy üssék?

– Hát üssél, na!

A Nagyfiú még egyszer végigmérte a Kisfiút, vékony lábaira, keskeny vállára siklott a szeme. Megvakarta a fejét, és följebb tolta a sapkát.

– Te azt hiszed, hogy erősebb vagy nálam?

– Dehogyan hiszem!

– Hát akkor? – tette csípőre a kezét a Nagyfiú. Lehajolt, egészen közélről nézett a Kisfiú arcába.

– Ha meg akarsz verni, úgysem tudom megakadályozni! – mondta az.

A Nagyfiú csapdát sejtett. Összeráncolta a homlokát, tanácstalanul nézett körül. A kapu már üres volt, csak egy-egy lemaradt Kis-, illetve Nagyfiú jött ki rajta időnként.

Három Kisfiú (III/B-sek) az eseményeket figyelte – persze tisztos távolból. Közöttük volt Bors, aki még éppen hogy Kisfiú, de már tulajdonképpen Nagyfiú. (Ötödikbe kellene járnia, ám kétszer bukott osztályisméltásra, ezért harmadikos.)

– Szaladj el! – kiáltotta oda Bors a Kisfiúnak. – Nagyon erős, nagyon meg fog verni! – mutatott a Nagyfiúra.

A Kisfiú a fejét ingatta. Végiggondolta már. Ha ő nekiiramodik, a Nagyfiú utoléri, és még sokkal jobban megveri. Vagy máskor találkoznak, és akkor veri meg. Állandóan veszélyben lesz, örökösen rettegni fog. Különben is, a Nagyfiú bizonyára gyorsabban fut, mint ő. Ez tény. A Kisfiúnak vékony és rövid lábai voltak. Legjobb túlesni rajta! – gondolta. – Utána nyugodt lelkiismerettel mehetek haza.

A Nagyfiú titokban azt remélte, hogy a Kisfiú megfogadja a tanácsot és elfut. Már régen lecsilapodott a dühe, indult volna a dolgára.

A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál. A Nagyfiú értetlenül rázta a fejét. A csend egyre zavartabb lett közöttük.

– Te! – szólalt meg rekedtes hangon a Nagyfiú. – Menj el, fuss el, csinálj, amit akarsz! – és ezzel hátat fordított a Kisfiúnak. Ismét cigarettára gyújtott.

Eltelt néhány perc. Hátrasandított a válla fölött. A Kisfiú ugyanott állt, ahol eddig.

– Mondd, most mi a fenének nem mész el? – kérdezte a Nagyfiú. És hogy a Kisfiú nem válaszolt, hanem csak nézett rá engedelmesen, a keze tétován megindult felé.

A pofon sokkal komolyabbra sikerült, mint ahogy a Nagyfiú szánta. A Kisfiú feje nekiütődött az oszlopnak, nagyot koppant.

És amikor mindezek után a Kisfiú – ahelyett, hogy elfutott volna vagy sírni kezdett volna – szótlanul letörölte a vért az orráról, majd lassú mozdulatokkal zsebkendő után kotorászott – a Nagyfiú nekiesett, és agyba-főbe verte.

3. SZEREPEK – NORMÁK – MAGATARTÁSMINTÁK

A következő néhány óra során újabb novellákkal fogtok megismerkedni, amelyek szintén kis- és nagyfiúkról, majd pedig végre egy lányról is szólnak. A következőkben a feladatok a névadásra, a nevek jelentőségére, illetve a személyleírás és a jellemzés eszközeire és szerepére összpontosítanak. A nevek – mind a hétköznapiakban, mind az irodalmi művek teremtett világában – sokmindent elárulnak: vagy viselőjükről vagy adományozóikról. Személyeket leírni, jellemezni pedig sokszor és sokféle műfajban kell életünk során, ezért ezt sem lehet soha eleget gyakorolni.

A novellák olvasása és elemzése során azt is megfigyelhetitek majd, hogy mik azok a nyelvi tényezők, amelyek a beszéd során segítenek meghatározni a beszéd, a szöveg témáját és annak alakulását, változását.

1. Beszélő, hallgató – szóválasztás

A) Ki mondhatja kinek a következő mondatokat?

Mindig olyan sok gondot okoz nekünk. Mintha nem is számolna azzal, milyen bonyodalmak adódnak ilyen nehéz helyzetekben. Az ember azt sem tudja, hol áll a feje. Hát igen. Szegény embert még az ág is húzza.

Tök ciki. Már megint megszívott a röpkével mindenkit. Pedig tök sirály a dumája. Na csá. Küldj egy susmust, vagy pityegj rám.

a) Mindkét szövegben keresd meg azokat nyelvi (stiláris) fordulatokat, amelyekből megállapítható, hogy ki beszél és kihez! Támaszkodj az a) feladat megoldásaira!

b) Miért lenne zavaró, ha az a) feladat első szövegét egy dolgozat előtt álló diák mondaná egy barátjának, s a másodikat egy heti beszámolót készítő negyvenéves üzletkötő?

B) Milyen típusú ismeretekre lenne szükséged ahhoz, hogy egy emberről viszonylag megbízhatónak látszó képed legyen?

a) Mit szólsz ezekhez a bemutatásokhoz, mi a szerepük, a céljuk?

Csutkás úr személyleirata, szóról szóra lemásolva a tavalyi útleveléről, a következő:

Vallása: lutheránus.

Születéshelye: Podzemcsok, Trencsén megye.

Életkora: negyvennyolc éves.

Arca: hosszúkás.

Orra: rendes.

Szeme: kék.

Haja: szőke, összeboruló.

Különös ismertető jelei: orra vörös.

A Luppán lovag személyleiratával is azonnal készen vagyunk, ha megemlítjük, hogy az ő útlevelében az illető rovatok betöltésénél csak két helyen történik némi elágazás, arca: „tojásdad”, különös ismertető jelei: „orra sötétkék”.

(Mikszáth Kálmán: *Az aranykisasszony*, 1881)

VÁMOS Miklós (Bp., 1950. január 29.): író. 1968-ban érettségizett Budapesten, 1970-ig nyomdász volt. 1975-ben szerzett jogi diplomát az ELTE-n. 1975–1991 között a Mafilm Objektív Filmstúdiójának dramaturgja. 1988–90-ben a Yale egyetemen (USA) tanult Fulbright-ösztöndíjjal. 1990-től a *The Nation* c. amerikai hetilap kelet-európai tudósítója. József Attila-díjas (1984). 1991-től az *Ab Ovo* kiadó vezetője. – Kezdeti regényeiben, novelláiban szatirikus éllel ábrázolta a mindennapokba süllyedt kisembereket. Későbbi műveiben a bíráló, elutasító gesztust a beleérző, megbocsátó részvét váltja fel. Az elsők között kísérletezett a realista drámai nyelv megújításával.

(UMIL = Új Magyar Irodalmi Lexikon)

b) Melyik leírást, jellemzést mivel egészítenéd ki?

c) Milyen lehet a diákok viszonya hozzá? Válaszaidat indokold!

Ha valóban alacsony természetű: .....

Ha magas: .....

d) Hányféleképpen lehet becézni a te keresztnévedet? Írj le néhányat!

.....

e) Az alábbi keresztnéveknek hányféle becézett alakját tudod felsorolni? Egy névhez többet is írd!

Ferenc

.....

Tünde

.....

Károly

.....

Eszter

.....

József

.....

László

.....

Gábor

.....

Mária

.....

Figyeld meg a felsorolt alakokban, hogy hányféle végződéssel lehet megoldani a becézést! Gyűjtsd össze ezeket a végződéseket!

.....

.....

g) Milyen lehet az az ember, akinek a ragadványneve:

Bolha: .....

.....

Szusza: .....

.....

Trombon: .....

.....

2. Híres kitalált vagy valóságos személyek és háziállatok (ragadvány-) neve

- a) Gyűjtsétek össze néhány híresség (színészek, sportolók, zenészek stb.) becenevét, ragadványnevét!

.....

.....

.....

- b) Gyűjtsétek össze néhány ismert irodalmi vagy filmalak ragadványnevét!

.....

.....

.....

- c) Gyűjtsétek össze néhány beszélő vagy jellemző nevet rajzfilmekből, mesékből!

.....

.....

.....

- d) Gyűjtsétek jellegzetes, érdekes macska- és kutyanéveket!

.....

.....

- e) Keressetek a nevekhez csoportosítási szempontokat, akár nyelviakat, akár olyanokat, amelyek a név és viselője közötti hasonló viszony alapján teszi lehetővé a közös tárgyalást!

.....

.....

.....

- f) Mi a különös abban, ha egy novellának a szereplői az alábbi neveket viselik? Miben tér el egymástól a szereplők nevének alakja?

Károlyka

Bors

B. János

Szőke Kálmán

Miképpen jelezheti ez a fajta névadás a szereplőkhöz való elbeszélői viszonyt? Netán a szereplők egymáshoz fűződő érzelmeit közvetíti?

3. Hogyan változik a téma?

Tanárotok felolvasásában hallgassátok meg egy Vámos Miklós-novella első néhány mondatát! Figyeljétek meg, hogyan változik (illetve változik-e) a bekezdés témája mondatról mondatra (azaz miről van éppen szó az elbeszélés során, mire koncentrálnak az elbeszélő!)

A téma az egyes mondatokban:

1. mondat: .....

2. mondat: .....

3. mondat: .....

4. mondat: .....

5. mondat: .....

6. mondat: .....

7. mondat: .....

8. mondat: .....

4. Ezután olvassátok el, hallgassátok meg a teljes novellát!

VÁMOS MIKLÓS: RAJZLAP

A rajzlap fehér volt, téglalap alakú és jó papírszagú. Húsz fillérbe került; úgynevezett feles rajzlap. Lehetett negyedes rajzlapot is kapni a trafikban, tíz fillérért, feleakkorát.

A trafik az iskolával éppen szemben. Károlyka megvette magának a feles rajzlapot, nagyot köszönt, aztán jött kifelé a boltból. Utolérte a többieket. Jobb kezében fogta a rajzlapot, még nem volt ideje elrakni a hóna alatt levő rajztáblatokba. Bal kezében vitte iskolatáskáját.

Egészen új, csillogó-villogó, szép fekete, nagyszerű táska. Tegnap kapta. Féltette, éppen ezért vitte külön kézben. (Máskor a rajztáblát és a táskát egy kézben fogta, most azonban nem akarta, hogy összeérjenek.)

Hirtelen mintha megszázoszorozódott volna a súlya, rándult a karja, elejtette a táskát. Hátranézett, mögötte Bors állt és vigyorgott.

Bors lerúgta a táskáját. A lerúgás abból állt, hogy az áldozat mögé lopódzva hirtelen rálépünk annak táskájára, közvetlenül a fogantyú mögött, mire az illető leejti. Ennyi az egész. A dolog igen dühítő, mert váratlanul éri az embert, s hátranézve a kiszolgáltatottság érzését kelti.

De ebben az esetben (figyelembe véve a fekete táska állagát) még sokkal nagyobb volt a méreg. Károlyka paprikavörös arccal emelte föl a táskát.

– Kaphatsz egy pofont! – hadarta.

– Tőled? – kérdezte gúnyosan, és felpöckölte Károlyka állát.

A verekedés rövid volt. Károlyka az első erősebb ütés után elbátortalanodott. Bors belekapott az orrába, és a kezét is megkarmolta. Az új rajzlap összegyűrődött, el kellett dobni. Károlyka sírva fakadt.

Bors ekkor már nem volt jelen. (Bement a szemben levő ház kapuján. Ott lakott.) – Bőg! – B. János Károlykára mutatott. A többiek is elhúzták a szájukat. Károlyka szipogott.

– Ha nem lett volna a kezemben a rajztábla, behúzok neki egy akkorát! – mondta sírós, de elszánt hangon.

Senki nem válaszolt.

– Így könnyű! Egyik kezemben táska, másikban rajztábla! – Nála is volt táska meg rajztábla is! – mormogta B. János.

– Igen, de az én táskám egészen új! És vigyáznom kellett rá! Így is piszkos lett, a bőr is megkarcolódott!

– Tényleg megkarcolódott – mondta Szőke Kálmán. – Itt is! – mutatta Károlyka.

– Ott is – ismerte el Szőke Kálmán.

– Most kaptam! Nem olyan gyakran kapok én táskát! Az én szüleim nem lopják a pénzt! (Ezt az apjától hallotta.) Ez az első új táska, amit kaptam. Még sohasem volt új táskám – nyöszörgött Károlyka.

– És a tavalyi táskád, az a kék? – vetette ellen B. János.

– A kék? A kék ... a kék az apukám táskája volt! Még mondtam is ... mondtam is, hogy az apukám táskája.

– Az apukájáé! – ismételte Szőke Kálmán.

Hárman maradtak, ők laktak legmesszebb az iskolától. Szőke Kálmán (a TÜKER portásának

a fia), B. János (az apja sofőr) és Károlyka (akinek az apja ugyanott főosztályvezető, ahol Szőke Kálmáné portás).

Károlyka egyre csak szipogott.

– Így könnyű! Hátulról! A Bors mindig csak hátulról mer! Nem lehet ezt bírni. El is megyek más iskolába, ahová az ilyen Bors-féléket be sem engedik! – és zokogott, annyira sajnálta magát. – A rajzlapot is összegyűrte! Tiszta új rajzlap volt!

Most már a többiek is sajnálták.

– Ne sírj, majd veszel másikat – vigasztalta B. János.

– Igen, de ezt most vettem – hüppögte Károlyka. (Megjelent előtte az anyukája, amint éppen az apukáját szidalmazza „nincsenegyrongyomse” felkiáltással.) – És ez egy feles rajzlap volt. Úgyis olyan kevés zsebpénzem van, mikor telik nekem újra egy feles rajzlapra? Egy hé... egy hónapban egyszer, ha tudok venni magamnak egyet. Nem lopom én a pénzt! – vágta oda önérzetesen.

A hatás tökéletes volt. Szőke Kálmán elővette a zsebkendőjét, és a kezébe nyomta, mivel Károlyka a sajátját már telesírta. Károlyka Kálmán zsebkendőjét is pillanatok alatt elintézte, és köszönő mozdulattal visszaadta. Szőke Kálmán kicsavarta, majd kitörülte a saját szeméből az ott időközben megjelent részvétlkönyyeket.

B. János pedig elővett egy rajzlapot, és átnyújtotta Károlykának.

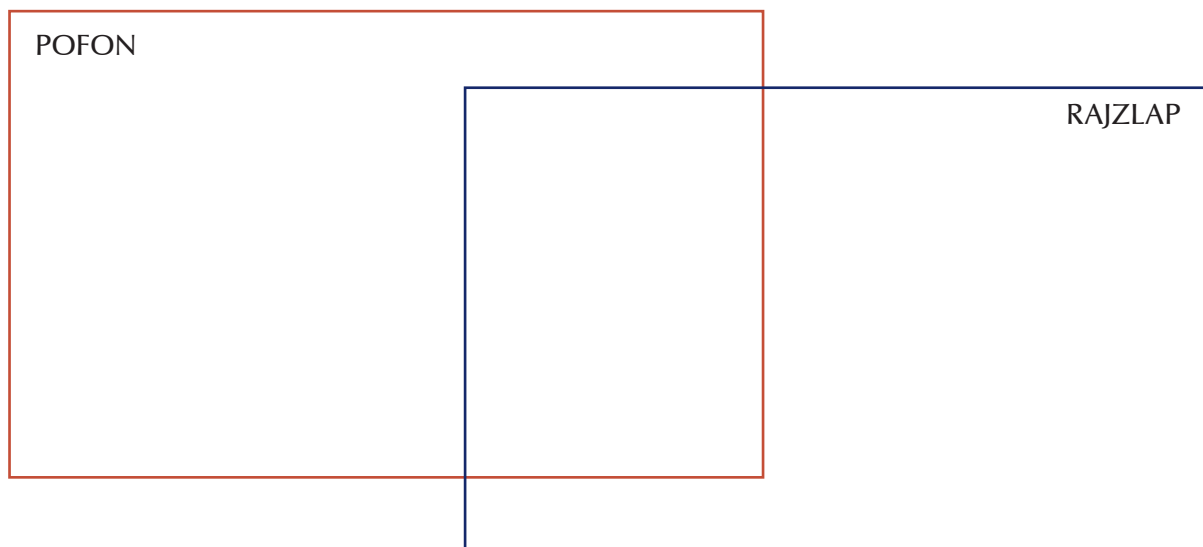
Károlyka fejében megfordult a gondolat, hogy neki otthon van még rajzlapja, és hogy B. Jánosnak talán nincsen több, de aztán átvette. – Egyébként is csak negyedes – gondolta. Ezután búcsút intett társainak (akik zavarukban hazakísérték).

5. Mi rokonítja a *Rajzlap* című novellát a *Pofon* cíművel? S miben különbözik egymástól a kettő? (Gondolataitok rendezéséhez használhatjátok az alább található halmazábrát is.)

Témában: .....

Szereplők vonatkozásában: .....

Helyszínében: .....

6. A Rajzlap cselekménye és szereplői

Dolgozzatok csoportokban! A munka végén minden csoportból egy-egy szóvivő ismertesse a munka eredményét, az ugyanazon feladatot végző másik csoport értékelje, egészítse ki a meghallgatott megoldást!

- A)** Foglaljátok össze írásban maximum öt mondatban a novella cselekményét! (Kövessétek nyomon az eseményeken túl a szereplők változó magatartását, hangulatát, egymáshoz való viszonyulását is!)

- B)** Ki vagy mi ennek a történetnek a főszereplője? Károlyka, a rajzlap, Bors, Szőke Kálmán, illetve B. János? Vagy valaki, valami más? Válaszodat indokold!

- C)** Jellemezd Károlykát!

- a)** Keresd ki a rá jellemző szófordulatokat!

- b)** Milyen mozgások, cselekedetek jellemzőek rá?

- c)** Jelöld be ceruzával a novella szövegében azokat a részeket, amelyek közvetlenül Károlykát jellemzik! Mi minden vonatkozik még rá a történetben anélkül, hogy a szerző megnevezné Károlykát?

-----

d) Emeld ki az írásból azokat a részleteket, amelyek egyre jobban árnyalják Károlyka figuráját! Sorold fel címszószerűen őket!

.....

.....

e) Mikor és miért változik meg Károlykáról a véleményed?

.....

.....

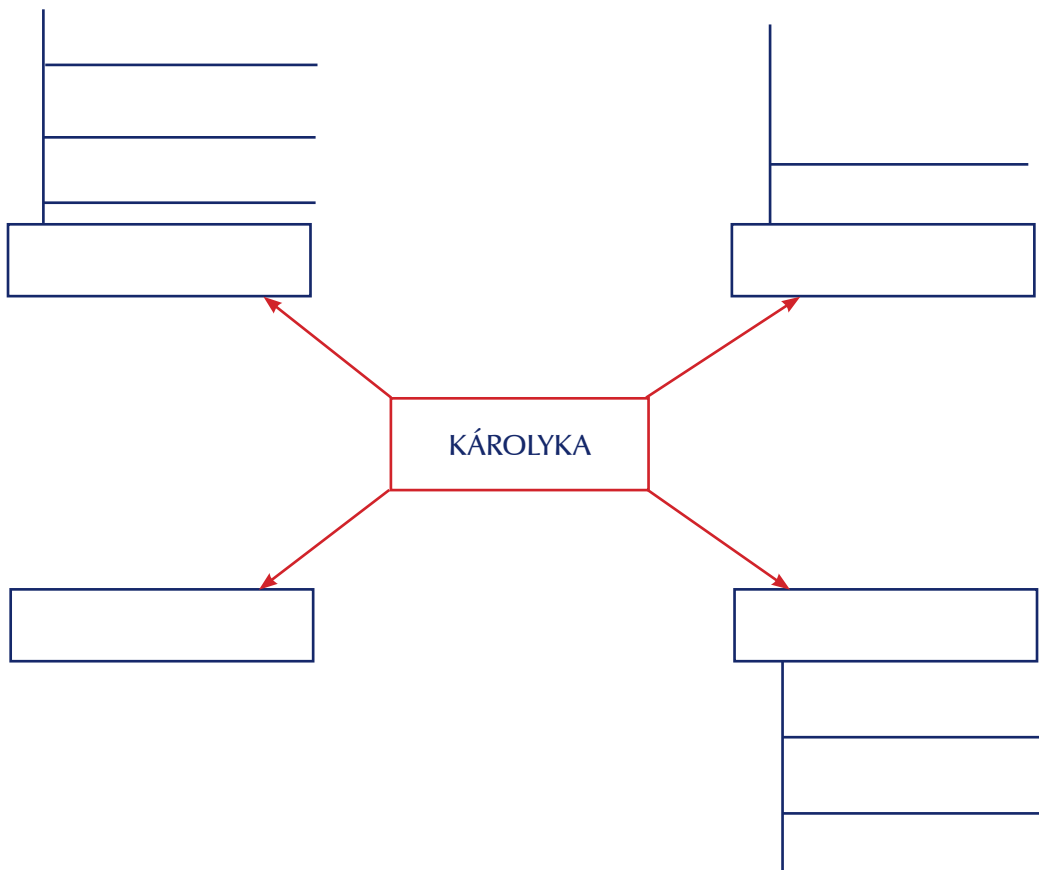
f) Emlékezz vissza mindarra, amit néhány feladattal előbb a becenevekről, ragadványnevekről összegyűjtöttetek! Jellemezd Károlyka nevét! (Pl. miben különbözik a Károly s miben a Karcsi névtől? Mit mond el Károlyka jelleméről, családi hátteréről a neve? Milyen kettősséget fejez ki eleve a név, s miért érezzük a név kettősségét mind jobban?)

.....

.....

.....

g) Gyűjtőmunkátok eredményét rögzítsétek az alábbi jellemterképen, gondolkodástérképen!

D) Gyűjtsd ki azokat a mondatokat a novellából, amelyekben „a többiek” érzelmeiről, reakcióiról értesülünk!

- a)** Mondjátok hangosan, különböző érzelmeket kifejezve Szőke Kálmán mondatát: „Az apukájáé!” (pl. együttérzően, gúnyosan, tárgyilagosan, haragosan, csúfolódva, csodálkozva, kételkedve, kiábrándultan).
- b)** Az írásnak azon a pontján, ahol a fenti mondat elhangzik, minek alapján tudjátok eldönteni, milyen hangsúllyal mondhatta ez a mondatot a szereplő?

- c)** Miért vannak zavarban Károlyka társai a történet befejezésekor?

-----

7. Az alábbi alcímeket és kérdéseket fogjátok fel vázlatpontoknak, és segítségükkel készítsetek közös műelemző kiselőadást!

- (1) A csoport egy-egy tagja összpontosítson egy-egy vázlatpontra!
- (2) Az ötödik tag összefogja a munkát, és ő készíti el az előadás vázlatát. Természetesen beszéljétek meg közösen a rész megoldásokat, ne mechanikusan illesszétek össze a válaszokat, így a vázlat immár nem kérdésekből, hanem az alcímek alatti kérdésekre adott címszószerű válaszokból áll.
- (3) A kiselőadást nem feltétlenül a vázlat összeállítójának kell megtartania, hanem annak, akit ti kijelöltök, vagy akit tanárotok kijelöl.

- a)** Az erőszak és aki elszenved

A *Pofon* című novellához hasonlóan ebben a novellában is erőszakról, illetve az erőszakkal kapcsolatos magatartásformákról van szó. Mennyiben más itt a véleményünk az erőszak elszenvedőjéről, és miért?

-----

b) A szereplők jellemzése

Mennyiben különbözik e novella szereplőinek a jellemzése az előző novella, a *Pofon* szereplőitől? Mit tudunk meg itt a szereplőkről, ami ott homályban maradt? Az elbeszélő miért ad meg több információt ebben a novellában? Hogyan függ ez össze a megismert cselekménnyel, a megismert magatartásokkal?

---

c) Az elbeszélői nézőpont

Ki mondja el, kinek a szemével látjuk az eseményeket? Inkább felnőtt vagy inkább gyerek nézőpontját képviseli az elbeszélő? Állításaidat a szövegből vett részletekkel bizonyítsd!

---

d) A védekezés eszközei, a magatartásminták forrásai

Hogyan reagál Károlyka az agresszióra? Ő milyen eszközökkel védekezik? Milyen eredményeket ér el ezekkel?

---

e) Kinek a nyelvén beszél Károlyka? Szerinted Károlykán kívül még kiről, kikről szól a novella?

-----

f) Mit tudunk meg a novellában arról, hogy az egyes emberek miként alakítják ki magatartásukat, szerepeiket?

-----

8. A téma – nyelvi szempontból

A novella elolvasása előtt végignéztétek, hogyan változik az egyes mondatok témája. Ebben a feladatban folytatjuk annak a vizsgálatát, hogy az egyes mondatok hogyan járulnak hozzá a szöveg témájának alakításához.

- a) Az itt következő mondatokat kiragadtuk szöveggörnyezetükből. (A pontozott vonal azt jelzi, hogy a mondat előtt még volt egy vagy több mondat.) Először próbáld meg kitalálni, hogy mi lehetett a mondatokat megelőző szövegrész témája! Fogalmazd meg egy mondatban, és írd be a pontozott vonalra!
- b) Figyeld meg az aláhúzott kifejezéseket a mondatokban! Fogalmazd meg, hogy ezek milyen kapcsolatban vannak az előző mondat(ok) témájával! Röviden indokold!
- c) Végül találd ki, hogy mi lehetett a megelőző mondat! (Természetesen sokféle megoldás elképzelhető.)

Példa:

Az egyik második lett az országos matematikaversenyen.

a) *Megelőző szöveg témája:* A megelőző szövegrész pl. szólhat arról, hogy van egy csoport, amelynek tagjairól mondunk valamit, lehet, hogy a jó tulajdonságaikról volt szó.

A pontok helyébe tehát írhatjuk például ezt a mondatot:
Kovácsné osztályába nagyon sok jó tanuló jár.

b) aláhúzott kifejezés: Az egyik; ebből arra lehet következtetni, hogy több szereplőről van szó az előző mondatban. Az egyik az előző mondat témájának egy tagja.

1) .....

Jóska mindig segít a bevásárlásban.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

2) .....

A kisebbik még általánosba jár.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

3) .....

A pénzügyminisztert szintén leváltja az új miniszterelnök.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

4) .....

Balázs meg állandóan gyufával játszik.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

5) .....

A Csillagok háborúja tetszett legjobban.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

6) .....

A matekot viszont mindig is utáltam.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

7) .....

A legtöbb emlősállatnak általában nem ennyire intenzív az anyagcseréje.

a) megelőző szöveg témája: .....

b) .....

Gyakran kellett már válaszolnotok a *Miről szól ez a szöveg?* (vagy: *Mi a témája ennek a szövegnek?*) kérdésre. Persze nemcsak a hosszabb szövegeknek, hanem egy-két mondatos részeknek is van témája, sőt, akár egyetlen mondatnak is. Egy korábbi feladatban megfigyelhettétek, hogyan változhat a szövegen belül a téma akár mondatról-mondatra is, bár gyakoribb, hogy több egymást követő mondat ugyanarról a témáról szól.

Azt is megfigyelhettétek, hogy a magyar nyelvben a téma változását a mondat elején álló szerkezet (névszói szerkezet vagy határozói módosító) jelöli, pl.: *Károlyka megvette magának a feles rajzlapot.* Fontos, hogy az ilyen mondat eleji szerkezetet mindig követheti további hasonló szerepű szerkezet, pl.: *Károlyka tegnap megvette magának a rajzlapot.* Ezt nevezzük a mondat **topikjának**. Nem topik például a névszói szerkezet a következő mondat elején: *Jobb kezében fogta a rajzlapot,* mert nagyon furcsán hangzik például ez: *Jobb kezében tegnap fogta a rajzlapot.*

Nem minden mondatnak van topikja: ha például nem változtatunk az előző témán, akkor topik nélküli mondatot használunk: *Nagyot köszönt, Jobb kezében fogta a rajzlapot* (itt a téma továbbra is Károlyka). Az olyan mondatnak sincs topikja, amelyeknek a témája sehogy sem kapcsolódik az előző szövegrészhez, nincs előzménye, például az ilyen bejelentésekben: *Kigyulladt a raktár! Jön a tanár úr!*

A mondat maradék, a topikot követő részét, amit a mondat az új témáról állít, **kommentnek** nevezzük. A topik és a komment tartalma együtt alkotja a mondat tartalmát. Az, hogy sok mondatot ilyen módon két részre oszthatunk, a mondatnak a szövegben betöltött szerepe miatt fontos.

9. Topik és komment

Válaszd külön az alábbi mondatokban a topikot (a témát leíró részt) és a kommentet (ami az állítást írja le)!

- a) Az énekes egy nagy gemkapcsot akasztott a fülébe.
- b) A kutyáknak nem kell sapka.
- c) A bányató felszínén olvadozó jég beszakadhat.
- d) A szövegszerkesztőt ma már mindenki használja.
- e) Ezt a feladatot nem tudtam megoldani.
- f) A kamillatea egészséges, de pocsék ízű.
- g) Az informatikai cégek egymás után mennek csődbe.
- h) Jeget nem kérek.
- i) Tavaszi szél vizet áraszt.
- j) Tavaly kétszer is kiáradt a patak.

10. A két Vámos-novella összevetése

- a) Sorold fel és nevezd meg a két novellában megismert, illetve az írások értelmezése során további lehetőségként felmerült magatartásformákat!

- b) A Kisfiúkról és Nagyfiúkról szóló történetek miért lehetnek az emberi kapcsolatok modelljei?

- c) Az előző kérdésre adott válasz nyomán milyen tulajdonságú embereket helyettesít a két szó: Kisfiú, Nagyfiú?

A most tanult novellákban csak fiúk szerepeltek. Egy Nagyfiú, aki kihívó és erőszakos magatartásával akarta felhívni magára a figyelmet, s egy kisebb fiú, aki panaszkodással, önsajnálattal tudta a többieket a saját akaratának és érdekeinek alárendelni. De mit tehetnek a lányok, nagy- és kislányok, ha azt akarják, hogy észrevegyék őket? Ráadásul ha azt akarják, hogy egy „menő” fiú vegye őket észre. A következő elbeszélés valami ilyesmiről fog szólni. Egy lányról, aki nem áll a közfigyelem középpontjában. Mit tegyen, mit tehet? Mit ne tegyen?

11. Tanácsok

Képzeld magad egy olyan lány barátjának, barátnőjének a helyébe, aki nagyon szerelmes a legjobban korcsolyázó fiúba. Írj öt jó tanácsot ennek a lánynak, ezek közül három arról szóljon, hogy mit csináljon, hogy a fiú észrevegye, és kettő arról, hogy mit nem javasolsz neki.

Ha kész az öt tanács, add őket elő padtársadnak!

Azután hallgasd meg az ő tanácsait!

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....
- 4 .....
- 5 .....

12. Lányok és fiúk

Padtársaddal az alábbi kérdésekre adott válaszaitok közül beszélgetsetek egy kicsit arról a háromról, amit megbeszélésre érdemesnek tartotok!

- Szerinted milyen a fiúk és a lányok közötti viszony az osztályban? Változott-e az elmúlt 3-4 évben?
- Ülnek-e fiúk és lányok egymás mellett? (Miért igen és miért nem?)
- Van-e különbség szerinted fiúbarátság és lánybarátság között? (Mármint a lányok egymás közti és a fiúk egymás közti barátsága között.)
- Kit tartanak a lányok jó fejnek a fiúk, kit a fiúk jó fejnek a lányok közül?
- Inkább az iskolán belül vagy inkább az iskolán kívüli barátságok a meghatározóbbak szerinted, illetve számodra?
- Iskolán kívül milyen közös programokban szoktál osztálytársaiddal részt venni?
- Milyen iskolán kívüli hasonló korúakból álló csoportnak vagy a tagja? Van-e valamilyen közös játék, érdeklődési kör, közös tevékenység, ami összetartja a „bandát”?

BÉKÉS PÁL: OTTÍLIA

Nem tudom, hogy került a jégre Ottília. Biztosan valamelyik barátnője hozta el; barátnője minden lánynak van.

Ottília. Ezt nem hagyhattuk szó nélkül. Hogy lehet így hívni valakit? Meg is kérdeztük tőle. Rögtön sírva fakadt.

A Szász azt mondta, hagyjuk a kis hülyét. A Bödöcs ennyi szót sem vesztegetett rá. Később megjegyezte: szerinte elég jó formája lehet, csak nem látszik az anoráktól. De csak úgy melléke-

sen mondta. Tényleg rém ronda anorákot hordott ez az Ottília. Meg csíkos, pomponos sapkát, ami leszorította a két copfját; a füle mellől lógtak ki, mint két fonott kukac, egészen nevetségesek voltak. Korcsolyázni alig tudott. Kínnal-keservvel lökötte magát előre, és közben minduntalan szétcsapta a két karját, hogy egyensúlyozzon. Amíg odakint állt a betonon, úgy-ahogy egyenesen tudta tartani magát; hadonászva üdvözölte a Bandát. Azután oda szerencsétlenkedett a kötélhez, ami a jégtáncosokat választotta el a tömegtől, abban megkapaszkodott és ott maradt. Nem mocant se té, se tova, csak ingadozott a kötél mellett. Hívta rohanni a lány, akibe azelőtt szerelmes voltam, meg az is, akibe nem, de Ottília csak rázta a fejét. Nem is gyakorolt. Eltöltött egy órát a kötél mellett, azután kibotladozott a pályáról, és hazament. Kint volt a jégen majd minden nap.

Egyszer azt mondtam neki: – Te meg mit állsz itt?

Rögtön elbőgte magát. Én úgy értettem: miért nem próbál meg kicsit belejönni a korcsolyázásba, ő meg úgy: sokallom azt is, hogy ott áll a kötélnél. Átláttam a félreértést rögtön, de hiába igyekeztem kimagyarázkodni, csak bőgött. Otthagytam.

– Na ugye, hogy kis hülye – fintorgott a Szász. Mindig a bögyömben volt, hogy azt hiszi, csak neki lehet igaza. Akkor már jobb volt a Bődöcs, aki erre sem szólt semmit.

A rákövetkező héten megvártam, míg a Banda kiment a bódéhoz műtéat inni, úgy tettem, mintha a WC-re sietnék, és odasiklottam Ottíliához. Kapaszkodott a kötélbe, mint mindig, és búbánatosan bámulta a forgatagot.

– Nem úgy értettem a múltkor – mondtam. – Csak arra gondoltam, miért nem gyakorolsz.

– Mert olyan... szóval szörnyen ügyetlen vagyok – felelte. Olyan hangja volt, mint a pingált gumijátékoknak, amik viccesen sipognak, ha nyomkodják őket.

– Belejön az ember – legyintettem férfiasan. De ő csak a fejét rázta.

– Hát akkor tényleg mit keresel itt? – kérdeztem végül.

– Szerelmes vagyok – válaszolta. Olyan egyszerűen hangzott, mintha annyit mondott volna csak: „hideg van.”

Erre megsajnáltam. Nehéz dolog. – Kibe? – kérdeztem.

– Elmondjam? – hajtotta félre egérfejét. – Aha.

– A Bődöcsbe.

A szerencsétlen. Ráadásul a Bődöcsbe. Szóval ezért toporog itt minden áldott délután, és bámulja búsan a korcsolyázókat. A Bődöcsöt lesi, aki észre sem veszi, hogy a világon van, csak rója a köröket, egyiket a másik után, és amikor rohanunk, fél kört ráver a Szászra, rám meg még többet.

– Szólhatnál neki – sipogta Ottília.

– Nekem nyolc – vontam vállat, mint akinek zsebében a Bődöcs, és úgy táncol, ahogyan én füttyülök. – Mit mondjak neki?

Ottília egyik copfja kiszabadult a pomponos sapka szorításából, de nyomban visszaszuszakolta. Ehhez el kellett engednie a kötelet, alig tudta elkapni újra.

– Hát, hogy itt vagyok – pityegte. – Csinálhatna valamit. Például felvágthatna.

Szerencsétlen – gondoltam, míg a bódé felé korcsolyáztam. Ezt ugyan föl nem vágja a Bődöcs, odáig le nem ereszkedik. Akad neki jobb is, ha akarja.

A Banda épp befejezte a műtéat.

– Te – mondtam a Bődöcsnek csak úgy, miközben kihúlt ujjaimat lehelgettem –, az Ottília azt üzeni, hogy ott van, meg, hogy csinálhatna valamit. Például felvágthatnád.

– No né, a kis Ottília – nyihogott a lány, akibe azelőtt szerelmes voltam, most meg hallgatózott. Nagyon tette-vette magát, lehet, hogy ő is szemet vetett a Bődöcsre.

Az most sem szólt semmit. Nagy melák volt, sikert sikerre halmozott a lányoknál a suliban, pedig teljesen elálltak a fülei.

B) A főszereplő (?) Ottília – Hogyan viselkedik Ottília, hogyan beszél, melyek legfőbb külső és belső tulajdonságai? Állításaitokat idézetekkel támasszátok alá!

Ottília tulajdonságai, viselkedése, beszédmódja	Alátámasztó idézetek

C) Szövegellenőrző – Állapítsátok meg, hogy az alábbi mondatok közül melyek igazak (I), és melyek hamisak (H)! Válaszaitokat a szövegbéli idézetekkel támasszátok alá!

Ottília egy barátnőjével jött a jégre.

Szásznak tetszik Ottília.

Bödöcsnek elálló fülei vannak.

Ottília mindennap kijárt a jégre.

A kötél a jégtáncosokat választja el a tömegtől.

Az elbeszélő neve Bödöcs vagy Szász.

Az elbeszélő később többször találkozott Ottíliával.

Az elbeszélő tagja a Bandának.

D) Elbeszélődsdi – Ügyeljetek arra, hogy az alábbi személyek (szereplők) mit tudhatnak és mit nem az elmondottakból!

- a) Írjátok át a történetet *Bödöcs* szemszögéből, ahogyan ő mondaná el!
  - b) Írjátok át a történetet „a lány, akibe azelőtt szerelmes voltam” szemszögéből!
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

14. Hallgassátok meg és vitassátok meg, társaitok mit írtak az elbeszéléssel kapcsolatban!

Az elbeszélés szerzőjéről

BÉKÉS PÁL (Bp.1956-) író, műfordító. 1976 óta jelennek meg írásai, műfordításai, 1992-ben elnyerte Az Év Gyermekkönyve díjat. Regényeket, elbeszéléseket, meseregényeket, színműveket ír, műveiből több rádiójáték és filmfeldolgozás is készült.

Fontosabb művei: *A kétbalkezes varázsló* (meseregény), *A Félőlény* (mesejáték), *Lakótelepi mítoszok*, *Törzsi viszonyok* (elbeszélés-kötetek), *Darvak*, *Érzékeny utazások Közép-Európán át...* (regények), *Szegény Lázár*, *Pincejáték* (színművek). Az *Ottília* című írása a *Törzsi viszonyok* című kötetben szerepel.

15. Az Ottília és a Vámos-novellák

Pár mondatban foglald össze az Ottília című novellával kapcsolatos gondolataidat az alábbi kérdések valamelyikéről! Összehasonlíthatod ezt a novellát a két Vámos-mű valamelyikével is.

Mit olvastunk? – Történetet egy lányról – vagy másról?

Ki a történet mesélője (ki az elbeszélő), milyen szerepe lehet a „Bandában”?

Miért fontos ez a történet az elbeszélő számára?

Érzünk-e részvétet Ottília iránt? Az elbeszélő miért „foglalkozik” Ottíliával?

Mennyiben határozza meg a történetmondást, hogy az elbeszélő férfi (fiú)?

4. KOSZTOLÁNYI: ESTI KORNÉL (VÖRÖS ÖKÖR)

Ennek a modulnak a középpontjában egy Esti Kornél nevezetű novellahős beilleszkedésének nehézségei állnak majd. A novella feldolgozása előtt olyan feladatokkal találkozhatok, amelyek ismét szabályokról és normákról, parancsokról és tiltásokról szólnak. S arról, hogy a szabályokhoz való viszonyulás, ezek elfogadása vagy elvetése miképpen szabja meg valakinek a közösségbe való beilleszkedését vagy éppenséggel a közösség normái elleni lázadását. A novellaelemzést felvezető részben még arról szerezhettek tapasztalatot, hogy bizonyos helyszínekhez és közösségekhez milyen viselkedés és milyen stílus illik, vagyis hogy a különböző helyzetek és helyszínek hogyan kapcsolódnak különböző viselkedési szabályokhoz, normákhoz.

1. Olvassátok el az alábbi idézeteket! Dolgozzatok párokban! Vitassátok meg:

Miben hasonlítanak, miben közösek az itt megfogalmazott magatartások? Melyikben ki és mi ellen lázad fel? Miben hasonlít és miben különbözik a három lázadás? Miért bonyolultabb a harmadik példa a megelőzőeknél? Itt ki képviseli a szabályt, ki a lázadást?

– Engedelmeddel, atyám, azért jöttem, hogy megmondjam neked, holnapra kelve el akarom hagyni a házat s az aszkéták közé állok. ... Kérem atyámat, ne ellenezze.

Az apa hallgatott, s hallgatott sokáig... Némán és mozdulatlan, keresztbefont karral állt a fiú, némán és mozdulatlan ült gyékényén az atya, az ég boltján vonultak a csillagok. Erre így szólt az apa:

– Bosszúság fogja el a szívem. Ne halljam még egyszer szádból ezt a kérést.

Az apa felemelkedett lassan, Sziddhátha ott állt némán, keresztbefont karokkal.

– Mire vársz? – kérdezte az apja.

– Jól tudod, mire – mondta Sziddhártha.

(Hermann Hesse: *Sziddhártha*)

AZ ÚR   S te, Lucifer, hallgatsz, önhittén állsz,
              Dicséretemre nem találsz-e szót,
              Vagy nem tetszik tán, amit alkoték?

LUCIFER   S mi tessék rajta?

(Madách Imre: *Az ember tragédiája*, 1. szín)

Nyári zivatar után egy ázott verébfiókot találtam a rekettyebokor alatt. Ahogy a hittanórán tanultam, tenyeremre tettem, s az irgalmasság testi és lelki cselekedetét gyakorolva, bevittem a konyhába, hogy a tűzhelynél szárítkozzék. Kenyérmorzsat szórtam elébe. Rongyokba bugyoláltam. Karomon dajkálgattam.

– Tépd ki a szárnyát – suttogott Kornél, szúrd ki a szemét, dobd a tűzbe, öld meg.

– Te őrült – ordítottam.

– Te gyáva – ordította ő.

Sápadtan meredtünk egymásra. Reszkettünk. Én a felháborodástól és a résztvétől, ő a kíván-

- b)** Válasszatok az alábbi szituációkhoz öt-öt igét a sorozatokból. Segítségükkel mérlegeljétek legalább ötmondatos összefüggő fogalmazásban a helyzetet! Morfondírozásokat belső monológ formájában fogalmazzatok meg!

Kedvenc csapatod döntő mérkőzését közvetíti a tévé (vagy kedvenc szappanoperád utolsó epizódja megy). Szüleid arra kérnek, nyírd le a fűvet a kertben.

Egy nagyon szimpatikus fiúval/lánnyal szeretnél megismerkedni. De ő olyan koncertre hív, amiről lúdbőrzik a hátad.

Munkája során egy hozzád közelálló embert mélyen megbánt a főnöke. De a te embered az egyetlen, aki az adott munkát szakmailag jól, időre el tudná végezni. (Az ő monológját írájatok meg!)

Legjobb barátaid a jelenlétedben „cikiznek” egy idegent a buszon.

- c)** Rövid, eredetileg belső monológodat mondd el társadnak is!

3. Közös világok, közös mániák

- A)** Már ismert irodalmi alkotásokból, a történelemből, mesékből és a mindennapokból vett szereplők nevét olvassátok a kártyákon. Mindannyian kaptok egyet. Induljatok el vele az osztályban megkeresni a veletek egy csoportba tartozókat.

Egy csoportba öt fő tartozik. Miután a kártyák segítségével megtaláltátok egymást, alakítsátok meg csoportjaitokat, majd oldjátok meg az alábbi feladatokat!

- a)** Miről ismertétek meg egymást?

- b)** Adjatok nevet a csoportoknak! (A név tükrözze, kik is vagytok a szerepben.)

---

c) Írjatok össze legalább tíz rátok közösen jellemző tulajdonságot!

-----

d) Találjátok ki, hogy a szerepnek megfelelően hogyan köszöntitek, illetve szólítjátok meg egymást?

-----

e) Saját köszöntésetekkel üdvözljétek más csoportbelit. Miből támadhat konfliktus?

-----

f) A fenti kérdések, illetve cselekvések tanulságait beszéljétek meg csoportkeretben!

B) Mániákusok

Alkossatok ötfős csoportokat! Mindegyik csoportból kimegy a teremből egy önként vállalkozó. A teremben maradtak egy közös „mániában” állapotnak meg.

- (1) A visszajövő csoporttagok saját társaik válaszai alapján próbálják kideríteni a mániát.
- (2) Ha a saját csoportnál nem sikerült kitalálni a mániát legfeljebb kétszer annyi kérdés alapján, mint ahány csapattag van, át lehet menni egy másik csapathoz megtudni.
- (3) Mindegyik csapat egy saját mániát talál ki, s a többi csapatból érkező küldöncnek ezt kell kitalálnia. (Szintén legfeljebb kétszer annyi kérdéssel, mint ahány csoporttag van.)

a) Írjátok le a *mánia* szónak legalább öt szinonimáját (rokon értelmű szavát)!

-----

b) Mi működteti a „mániás játékot”? Beszéljétek meg osztálykeretben!

4. Mi mindent lehet csinálni az alábbi helyszíneken szabályszerűen?

Dolgozzatok az előbbi csoportokban, a b), c) és d) feladatot a csoport vonatkoztassa saját helyszínére!

a) Írjatok öt jellegzetes cselekvést a helyszínek mellé! (Egy csoport – egy helyszín.)

A) Versailles (ejtsd: verszáj): tükörterem (A legpompázatosabb francia királyi palota talán legfényűzőbb terme)

B) Tengerpart nyáron

C) Gépkocsi

D) Iskola

E) Közért (élelmiszerbolt)

-----

b) Mi történne, ha a játékban részt vett csapatokra jellemző cselekvéseket hajtánátok végre ezen a helyszíneken (pl. gólt szeretnétek rúgni a tükörteremben)? Melyik helyszínen nem lenne akadály a „foglalkozások”?

-----

c) Írjatok két, helyszínetekre jellemző tiltó feliratot és két előíró feliratot vagy utasítást!

-----

d) Mi minden szabályozza, hogy mit csinálhattok?

-----

5. Van-e közös vonásuk az alábbi, különböző forrásokból származó, különböző stílusú idézeteknek? Miben különböznek?

a)

Ne legyen más istened rajtam kívül!

Ne csinálj magadnak semmiféle istenszobrot azoknak a képmására, amik fenn az égben, lenn a földön, vagy a föld alatt a vízben vannak!

Ne mondd ki hiába Istenednek, az Úrnak a nevét!

Emlékezzél meg a nyugalom napjáról és szenteld meg azt!

Tiszteld apádat és anyádat!

Ne ölj!

Ne paráználkodj!

Ne lopj!

Ne tanúskodj hamisan felebarátod ellen!

Ne kívánd felebarátod házáat!

(Ószövetség, Mózes 11/20)

b)

A tanulók elolvassák vagy meghallgatják a szöveget. A szavak és a nyelvtani problémák megbeszélése után mindenki becsukja a könyvet.

A tanár felolvassa a megváltoztatott szöveget. Valahányszor eltérést észlelnek, állítsák meg a tanárt és javítsák ki.

A tanulók csoportokban vagy párokban, a bemutatott példa alapján folytatják a játékot.

(165 ötlet nyelvtanároknak, Bp., 1991)

c)

Csak egy járművön való utazásra érvényes, átszállásra nem jogosít. (A metróhálózaton való átszálláskor is új vonaljegyvet kell érvényesíteni.) A jegyet az utazás megkezdése előtt érvényesíteni kell.

d)

Ha hadipajzsot csap vagy csapat meg, hadi bajvívásban lehet része. Bárki jön, vagy küld el pajzsot ütni, mondja meg a nevét, vagy mondassa meg pajzsainkat őrző megbízottainknak. Minden bajt vívni kívánó lovag és fegyvernök hozzon magával egy nemesembert, mi is a magunk részéről el fogjuk mindig hozni a magunk nemesemberét, ezek el fogják rendezni minden alkalommal a bajvíváshoz szükséges dolgokat.

(Zombori István: *Lovagok és lovagrendek*, Bp., 1988)

e)

norma, társadalmi (social norm, social standard) Valamely csoport keretében kialakított ATTITÜDÖK, ÉRTÉKELÉSEK vagy VISELKEDÉSNORMÁK, amelyekre vonatkozólag a csoportban KONFORMITÁS uralkodik. A normák általánosan kötelező érvénye, ill. elismerése jelentős befolyással van a csoportok KOHÉZIÓJÁRA.

(Fröhlich: *Pszichológiai szótár*, Bp., 1996)

KÖZÖS JELLEMZŐK	ELTÉRŐ VONÁSOK

Az utolsó szöveg idegen szavainak jelentését írjátok ki az *Idegen szavak szótárából*! Beszéljétek is meg a *konformitás* és a *kohézió* szó jelentését!

Kosztolányi Dezső (1885–1936) író, költő és újságíró a *Nyugat* című folyóirat köré tömörülő írócsoport egyik kiemelkedő tehetségű tagja. *Esti Kornél* című novelláskötete (1933) voltaképpen laza szerkezetű, töredékekből álló regénynek is tekinthető: a tizennyolc fejezet (vagy tizennyolc novella) egy-egy epizódot mutat be a főhős életéből, ám ezek az epizódok nem kapcsolódnak szorosan egymáshoz. A szövegek egy részében Esti a főszereplő, más részükben ő háttérbe szorul, sőt, van, ahol nem is szereplője, csak elmesélője a történetnek. Az itt szereplő *Második fejezet* voltaképpen a „regény” indítása, az ezt megelőző szövegrészben az elbeszélő csupán bemutatja hősét.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: ESTI KORNÉL

MÁSODIK FEJEZET,

melyben 1891. szeptember 1-én a Vörös Öökörbe megy,
és ott megismerkedik az emberi társadalommal

Ezernyolcszázkilencvenegy volt, szeptember 1.

Édesanyja reggel hétkor benyitott az udvarra néző, szerény lakás hosszúkás szobájába, melyben három gyermeke aludt: ő, az öccse meg a húga.

Lábujjhegyen suhant a hálós ágyhoz, lecsatolta a zöld hárászból bogozott háló rúdját, s a legnagyobb, hatéves fiának homlokát gyöngéden illette, hogy fölébressze. Ma először kellett iskolába mennie.

Az azonnal kinyitotta a szemét. Közvetlen közelből az anyja kék szeme csillogott előtte. Elmosolyodott.

Vézna, vérszegény fiúcska volt, átlátszó fülekkel. Még mindig utolsó nagy betegségét sínylette, a mellhártyagyulladás. Annak idején több hónapig nyomta miatta az ágyat. Szíve már a jobb oldalán dobogott, már arról beszéltek, hogy műtéti úton kell lecsapolni savóját, amikor váratlanul jobban lett, s a savó elapadt. Később föllábadt, de akkor meg „idegeskedni” kezdett. Mindenféle bogarai támadtak. Félt a kendős öregasszonyoktól, a kakastollas csendőröktől. Félt attól, hogy édesapja – nem tudni, miért – főbe lövi magát, s ilyenkor előre befogta fülét a két tenyerével, hogy ne hallja majd a pisztoly dörrenését. Félt attól, hogy nem kap elég levegőt, s szobáról szobára járkálva különböző bútorokat ölelgetett, hogy az erőfeszítéstől mellkasa kitáguljon, s meg ne fulladjon. Félt a koporsóüzletektől s a haláltól. Nemegetszer megesett, hogy lámpagyújtáskor maga köré gyűjtötte

övét, és rendelkezett, hogy miképpen temessék el, kinek-kinek milyen játékát adják oda, ha éjszaka találna meghalni. Állapotát a házi orvos nem tartotta súlyosnak. Szülei mégis úgy tervezték, hogy az első elemít inkább magánúton végzi el, s egyelőre nem adják nyilvános iskolába. Utolsó pillanatban másképp döntöttek.

Most ott ült az ágya szélén, az álomtól puffedt szemmel. Ásítózott és vakaródzott.

Tudta, hogy ez a nap előbb-utóbb el fog következni. De nem hitte, hogy ilyen gyorsan itt lesz. Szerette volna valahogy késleltetni.

Ímmel-ámmal gyürkődte föl hosszú fekete harisnyáit, melyek a lábain hurkássá csomósodtak. Álldogált a mosdótál előtt. Bele-belemártotta és kivette kezét. Figyelte a víz színén remegő fénykarikákat.

Anya maga mosdatta meg. Tiszta inget adott rá. Kikészítette ünnepi ruháját, egy kis fehérrel szegett, sötétkék vászonruhát, melyet az ő régi blúzáról lefejtett, szív alakú női gyöngyházgombok díszítettek. Haját vizes kefével szántotta végig.

Kávét tett eléje ibrikben meg egy S-kiflit. Ő ma nem akart kávézni. Azt mondotta, hogy nincs étvágya.

Erre anyja a kezébe nyomta ábécéskönyvét, tábláját, palavesszőjét, s vezette az iskolába.

Az őszi nap már teljes pompájában tündöklött az alföldi város fölött. Parasztszekerek zötyögtek sárga porfelhőkben. Vonat fűtlyentett a kishídon. A piacon zsákokban árulták a piros rózsapaprikát meg a fehér száraz babot.

Bosszúsan tipegett anyja mellett. Merevnek, nevetségesnek, főképp leányosnak érezte magát ebben a „legjobb” ruhájában, melyről tudta, hogy a legrosszabb, hogy olcsó és ócska. Szerette volna letépni, földre tiporni. De tudta, hogy apja szegény gimnáziumi tanár, s nekik nemigen futja különbre. Azzal vett magának elégtételt, hogy egész úton nem szolt egy szót sem.

Nagyon hamar a Vörös Ökörhöz érkeztek.

A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyetemes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégéjére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz légzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

– Félek – susogta.

– Mitől félsz?

– Félek – ismételte.

– Ne félj, aranyom. Nézd, a többiek is itt vannak. Mindenki itt van. Hallod, milyen vidámak? Menj a kis barátaidhoz.

– Maradj – könyörgött, s az anyja szoknyájába kapaszkodott.

Az a szabadon hagyott kezével búcsút intett fiának, kisiklott előle, lassan ballagott a folyosón. A folyosó sarkán elővette zsebkendőjét, s megtörölte szemét. Még vissza is nézett rá egyszer, hogy mosolyával bátorítsa. De aztán hirtelen eltűnt.

A kisfiú egy darabig földbe gyökerezett lábbal állt, s várt-várt, anyja után bámulva. Remélte, hogy talán visszajön, és tréfa az egész. De nem volt tréfa.

Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohasem volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tátongott, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó résén bekukucskált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohasem látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon, s kivüle még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.

Mindenki egyszerre karattyolt. Hogy mit, azt nem lehetett kivenni. Mormolt a lárma, félelmetesen megöblösödött, dörgött, mint az égiháború.

Amíg így mélézött, valaki – egy felnőtt ember, akiről nem tudta, hogy kicsoda – fölemelte, s betette a tanterembe. Ott állt, gyűrött kis kalapjával a fején.

Azt várta, hogy most valami csoda fog történni. Azt várta, hogy ez a sok gyerek mind-mind fölugrál, s a nevét kiabálja. Azt várta, hogy zsebkendőjüket lengetve üdvözlík őt. Csakhogy ez a csoda nem történt meg. Észre se vették.

Fejéről lekapta a kalapot. Köszönt nekik, illedelmesen. Ők akkor se köszöntek.

Egy szoba volt ez, de nem olyan, mint a többi szoba, melyben díványok és függönyök vannak, hanem rideg, hivatalos, kopár. Három nagy csupasz ablakán barátságtalanul özönlött be a józan fény. A dobogón őrködött egy asztal. Mögötte feketén a tábla, sárgán a szivacs, fehérén a kréta. Előtte peckesen és szigorúan a számológép, mint egy őrült. Körös-körül a meszelt falakon színes állatábrák, az oroszlán, a róka, kartonlapok, melyeken ilyesmit lehetett olvasni: em-ber, ál-lat, já-ték, mun-ka. Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.

Osztálytársai már mind ültek. Ő is szeretett volna leülni valahova.

Az első padokban szinte magától értetődően az „úrigyermek”-ek helyezkedtek el, földbirtokosok, városi tanácsosok fiai. Ezek a derűs, szöske, pufók fiúcskák matrózzuhát viseltek, keményített gallért, selyemnyakkendő. Arcuk olyan volt, mint a tejbe ejtett rózsa. Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök barsónyszékét. Ő szintén „úrigyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idétlen mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csakhogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is.

Elszégyenülve és sértődötten hátrafelé kullogott. Ha nem lehetett az első padban a legelső – gondolta –, legalább az utolsó padban lesz a legutolsó. Ott az osztály végén parasztgyermek tanyáztak, izmos, erős lurkók, mezítláb vagy csizmában. Vörös zsebkendőjükből kirakosgatták elemózsiájukat. Fekete kenyeret, szalonnát falatoztak bugylibicskával, és görögdinnyét. Oda-

odasandított. Az áporodott szag, mely kipárolgott csizmájukból, ruhájukból, föl kavarta gyomrát. De azért szívesen leült volna közéjük. Tekintetével rimánkodott, hogy fogadják be legalább ők. Leste, hogy megszólítsák, hogy jelt adjanak. Ezeknek is egyéb dolguk akadt. Papírgalacsinokkal dobálóztak s papírgombócokkal, melyeket belülről szalonnabőrrel, görögdinnye héjjal béleltek ki, egy ilyen tartalmasabb papírgombóc épp a homlokán találta el. Az ijedség nagyobb volt, mint a veszedelem. Ő azonban a falnak tántorodott. Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.

Lelkében dühvel és bosszúval innen is elkotródott. Nem tudta, hogy hová menjen, nem tudta, hogy hová tartozik. Hát a kályha mellé állt, egyedül. Szégyellte, hogy olyan gyáva és ügyetlen. A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot. Ha tudnák ezek, hogy ő mit tud. Tudta például, hogy az ember rendes hőmérséklete 37 fok, s akinek 40 fok láza van, az már alig menthető meg. Tudta, hogy van közönséges írás és gyorsírás. Tudta, hogy a kinin keserű, s az ipecacuana édes. Tudta azt is, hogy Amerikában most este van. Sok mindent tudott már. De ők nem tudták, hogy ő mindezt tudja.

A Vörös Ökör kisharangja a tetőn levő fatornyocskában dallamosan gingallózott, jelezve, hogy nyolc óra, s mindjárt kezdődik a tanítás. Amíg a harang csengett szaporán, lélekszakadva, oly búsan, mint az a harang, amely a haldoklókat siratja, elbúcsúzkodott mindentől, ami kedves, az otthoni szobáktól, a kerttől s annyira egyéni játékaitól is, a szappanbuborékoktól és a léggömböktől. Az ájulathoz közel a hideg bádoggályhához támaszkodott.

Csönd lett. A küszöbön megjelent a tanító, egy köpcös bácsi, kurtára nyírott sötétszőke hajjal, igen bő, porszürke ruhában. Akkorákat lépett, mint egy elefánt. A dobogóra gurult.

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája s palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.

Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott? – kérdezte feléje emelve nagy arcát. – Ki állított oda? Gyere csak ide.

A kisiú majdnem szaladva a dobogó elé sietett. Rémulten, magából kikelve hadarta.

– Tessék engem hazaengedni.

– Miért? – érdeklődött a tanító.

– Nem akarok többé iskolába járni.

Az osztály hahotázott.

– Csönd legyen! – szólt a tanító. – Miért nem akarsz te iskolába járni?

– Mert engem itt nem szeret senki.

– Bántott valaki?

– Nem.

– Hát akkor mit kotyogsz összevissza? Nem szégyelled magad, te anyámasszony katonája? Otthon bizonyára elkényeztettek. Jegyezd meg, hogy itt te is olyan vagy, mint a többi. Itt nincs kivétel. Itt mindenki egyenlő. Értetted?

Az osztály helyeslően mozgolódott.

A tanító még egyszer rátekintett erre az ijedt kisiúra. Ekkor látta, hogy az arca egész zöld.

– Rosszul vagy? – kérdezte tőle, lágyabb hangon.

– Nem.

– Fáj valamid?

– Nem.

– Na – mondta –, menj szépen a helyedre. Hol a helyed?

– Sehol.

– Sehol? – csodálkozott a tanító. – Hát ülj le valahová.

A kisiú az osztály felé fordult. Arcok vigyorogtak feléje, sok-sok kis arc, mely egyetlenegy óriási, ijedelmes bálványarcná fancieslodott. Szédelegve botorkált ide-oda. Megint el kellett haladnia az első pad előtt, ahol nem volt számára hely. Valahol középütt talált egy tenyérnyi helyet, egy pad legszélén. Csak féllábával ülhetett le ide, úgy, hogy a másik lába az űrben lógott. Mégis jobb volt ülni, eltűnni a szemek elől, megsemmisülni a tömegben.

– Gyermek – vezényelt a tanító –, vegyétek elő a táblát és palavesszőt. Írunk. Az i betűt írjuk.

Palatáblák zörögtek. Ő is a padra akarta fektetni palatábláját, de a mellette ülő morcos, fekete fiú ellenségesen kifelé tuskolta. Nem engedte írni.

Erre keservesen és hangosan sírva fakadt.

– Mi az? – szólt a tanító.

– Sír – jelentette a morcos, fekete fiú.

– Kicsoda?

– Ez itt, ni.

Minden gyermek feléje nézett. Sokan föl is álltak, hogy jobban lássák.

– Itatja az egereket! – kiabáltak.

– Csönd legyen! – csattant föl a tanító, s a nádpálcával az asztalra vágott.

Lejött a dobogóról. A kisiú mellé állt. Megsimogatta arcát lágy, bagószagú kezével.

– Ne sírj – csitította. – Ülj be a padba. Egészen. Mért nem engeditek be? Itt még soknak van hely. Így ni. Tedd magad elé a táblát, vedd a kezedbe a palavesszőt. Töröld meg az orrod. Most írni tanulunk. Vagy te nem szeretnél megtanulni írni?

– De igen – szipogott a kisiú.

– Nahát – mondta helybenhagyólag a tanító.

A táblára egy i betűt kanyarított.

– Föl – vezényelt –, rajta, vissza, le, kereken el.

Palavesszők visítottak, mint a kismalacok.

A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisiú i betűjét is megnézte. Szép, finom i betűt írt. Megdicsérte érte. Az már nem sírt.

– Hogy hívnak téged? – kérdezte tőle.

A kisiú fölkel. Valamit motyogott, nagyon halkán.

– Nem értem – szólt a tanító. – Mindig bátran és értelmesen felelj. Mi a neved? – kérdezte még egyszer.

– Esti Kornél – válaszolt a kisiú, bátran és értelmesen.

(1929)

6. Beszéljétek meg, vajon miért éppen ezzel az epizóddal indul a történet! Mit tudunk meg a szövegből Esti Kornél életének első hat évéről? Miben tér el a főszereplő egy „átlagos” hatéves fiútól? Előnyös (pozitív) vagy hátrányos (negatív) eltérések ezek?

A következő feladat a *Vörös Ökör* című novella alapproblémájáról, Esti Kornél helykeresésének, beilleszkedésének akadályairól szól. Melyek ezek?

7. Esti Kornél helye, beilleszkedése

- a) Miben tér el Esti az úrigyerekektől, miben a parasztyerekektől, s miben mindkét csoporttól? Melyiket tartod a leglényegesebb eltérésnek? Miért? Hozz mindenre szövegszerű bizonyítékokat, jellemezd mindkét nagy gyerekcsoportot!

- b) Esti „otthonalanságára”, „helynélküliségére” több helyen, többször fogalmilag, többször képekkel utal a szöveg. Keresz ilyen részleteket!

- c) Véleményed szerint hogyan függ össze a kisiú otthonalansága származásával (családja, apja társadalmi helyzetével)? Még milyen oka lehet idegenségének? Véleményed szövegrészekkel támaszd alá!

A következő ismeretközlő szövegek és feladatsorok ahhoz nyújtanak segítséget, fogalmi eszközöket és mintát, hogy hogyan is lehet, s miért érdemes egy elbeszélést megvizsgálni. A cselekmény összefoglalásán túl mit is lehet elmondani egy novelláról, mit és hogyan érdemes „elemezni”, értelmezni, s mit is ad hozzá ez az elemzés a novella pusztá elolvasásához. Részekre tagolni például csak akkor érdemes egy szöveget, ha ennek nyomán többet értünk meg jelentéséből, mint e nélkül. Az elemzés sosem öncél, hanem csak akkor van értelme, ha általa többet tudunk meg mind az olvasott műről, mind önmagunkról, mint nélküle. Beszélni tanulunk egy novelláról, azt feltételezve, hogy arról, amiről beszélni is tudunk, azt talán jobban meg is értjük, mint, amire nincsenek szavain.

Minden műalkotás *kompozíció*: egymással lazább vagy szorosabb kapcsolatban álló, de többnyire pontosan elkülöníthető egységekből, ún. *kompozíciós egységekből* fölépülő műegész. Elbeszélő művek kompozíciós sajátosságait kutatva fontos a *szereplők* (személyek), a *helyszínek*, a *cselekvések* (történések) és az *idő* vizsgálata. Az epikus művek lényege ugyanis, hogy bennük bizonyos személyek bizonyos helyszíneken, meghatározott időben különféle dolgokat cselekszenek, és velük különféle dolgok történnek. Egy egységnek tekinthető minden olyan szöveg, amelyben az író nem változtatja meg a négy tényezőt.

8. Szerkezeti egységek a novellában

A) Vázlatkészítés

Előzetes kérdések:

– Mennyi idő alatt játszódik le a történet eseménysora?

.....

– Hány helyszínen játszódik a történet?

.....

– Hogyan jut el a kisiú az iskolába, és hogyan kerül be a tanterembe?

.....

– A kisiú a történet során egyszer marad egyedül. Mikor?

.....

– A novella szövege két helyen is visszakanyarodik a történethez képest korábbi múltba. Hol? Kiről, miről tájékoztatnak ezek a kitérők?

.....

.....

Kérdések és tanácsok a szerkezeti vázlat elkészítéséhez. A római számok egy-egy kompozíciós egységet jelentenek. Ezek számát növelheted, illetve ezeken belül arab számokkal vagy betűkkel jelölheted a részegységeket! Tagold az alábbi vázlatban a novellát a szerinted legfontosabb tényező vagy esetleg a tényezők kombinációja alapján! Mi a legfontosabb tagoló tényező, a tér (helyszín), az idő, a szereplők vagy az események?

I. ....

.....

.....

II. ....

.....

.....

III. ....

.....

.....

B) Kiselőadás ábra alapján

Szóban – felkészülés után – értelmezd, magyarázd el az alábbi táblázatot! A táblázat értelmezésébe építsd bele az alatta található kérdésekre adott válaszaidat. Azaz alakítsd szöveggé a táblázatot, megmagyarázva például a kifejezések és a számok viszonyát és pl. a 3. b és a 3. c pontok kapcsolatát, a köztük lezajló változást!

Otthon	Utcán	A Vörös Ökörben			
		édesanyjával	egyedül	a tanítóval	
		„kint”		„bent”	
1.	2.	3. a	3. b	3. c	3. d

- a) Egyetlen kompozíciós egységnek tekinted-e a tanító belépésével induló szövegrészt, vagy többnek? Ha az utóbbi mellett döntesz, jelöld meg az egységek határát (határait), és döntésedet írásban indokold!
- b) A fentiekben csak a novella nagyobb kompozíciós egységeit vizsgáltuk meg. Ezek tovább tagolhatók (például az iskolán belül is több helyszín jelenik meg, az osztályteremben is megfigyelhető a főszereplő mozgása stb.) Egészítsd ki ennek alapján a novella szerkezetének vázlatát. Tüntesd fel az egységeket és alegységeket, az idő- és helymozzanokat, a főbb szereplőket és a fontosabb cselekvéseket!

9. Az osztály mint modell

- a) A novella alcímében olvasható egy szokatlan fordulat. Mi az, és mi benne a szokatlan? Milyen ugrásokat, össze nem illéseket tapasztalsz benne?

- b) Keresd más túlzó és furcsa, szokatlan szövegrészeket a novellában!

- c) Az alábbi idézetben keresd olyan szavakat, amelyek nem az iskolai élethez tartozó fogalmakat jelölnek, hanem egy másik intézmény szókincséhez tartoznak! Húzd alá őket, s ha szükséges, keresd meg magyarázatukat!

Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén „úrigyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idétlen mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csak-hogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymás-

sal pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is. [...]

Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.

.....

.....

.....

.....

– Milyen típusú, témájú szövegekben találkozhatasz ezekkel a szavakkal? Az életnek melyik szeletére vonatkoznak?

.....

.....

– Mivel kerül így párhuzamba az iskola?

.....

.....

– Mi indokolhatja ezt a párhuzamot?

.....

.....

10. Gondold át és beszélj meg padtársaddal, hogy milyen összefüggések vannak a novella alábbi részletei között! Pl. fejtsd ki a mondatok közé illeszthető ok-okozati kapcsolatokat! Törekedj pontos, kifejtett megfogalmazásra!

a) Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.

b) A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot.

– Vagy te nem szeretnél megtanulni írni? – De igen – szipogott a kisfiú.

A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisfiú *i* betűjét is megnézte. Szép, finom *i* betűt írt. Megdicsérte érte. Aztán már nem sírt.

.....

.....

.....

.....

A novella egy lehetséges értelmezése

Az *Esti Kornél* második fejezete iskolai történet: arról szól, hogy egy kisfiú hogyan, milyen nehézségek árán találja meg helyét első nap az iskolában. Az alcím azonban azt sugallja, hogy többről is, másról is szól a történet. A furcsa, szokatlan szókapcsolat – Esti megismerkedik az emberi társadalommal – félig-meddig ironikus, nem szó szerint értendő kijelentés. Mert ha az egész emberi társadalommal nem is, ennek modelljével valóban megismerkedik a kisfiú, amikor az otthon jól ismert, megszokott és védett közösségből merőben új, ismeretlen és olykor ellenséges környezetbe kerül. A történet tehát a beilleszkedés, az emberi közösségbe való bekapcsolódás korántsem könnyű folyamatáról is szól.

A novellának ezt a jelentésrétegét Kosztolányi azzal is kiemeli, hogy az osztály gyermek-közösségét a felnőtt-társadalom tagozódásának megfelelően mutatja be (az első padokban ülnek az úrigyerekek, a hátsókban a parasztyerekek). Esti „beilleszkedését” nehezíti, hogy egyik csoportba sem illik bele.

Esti beilleszkedésének akadályai – a kisfiú mássága; szerep és személyiség

Az, hogy Esti nem találja a helyét az iskolában, érthető, jogos, hiszen az első elemiben olyan dolgokat tanulnak a gyerekek, amelyeket ő már tud. Ez tovább nehezíti hősünk helyzetét. Olyan gyerekekkel kényszerül egy közösségbe, akik szinte minden tekintetben mások, mint ő, s ráadásul olyan magatartást várnak el tőle, amely nem természetes az ő számára. (Hogyan tanuljon meg írni, ha már tud!) Más szavakkal: olyan szerep eljátszására, vállalására kényszerítik a körülmények, amely idegen tőle. Az ilyen helyzet: a felkínált szerep és az adott személyiség között feszülő ellentét és az ellentét szülte belső konfliktus nem ritka sem az életben, sem az irodalomban. (Bővebben, részletesebben foglalkozunk még ezzel a problémával későbbi tanulmányaink során.) A választás előtt állónak döntenie kell: vagy elfogadja az adott szerepet, tehát alkalmazkodik, vagy elutasítja, azaz lázad.

A novella tagolása, kompozíciós egységei

Első olvasásra is nyilvánvaló, hogy a novella nagyobb egységeit a helyszínek megváltozása különíti el. Az első helyszín a kisfiú otthona, a második az utca, a harmadik az iskola, a „Vörös Ökör”. Ezek a nagyobb egységek természetesen tovább tagolódnak. Az elsőben is, a másodikban is találunk például egy-egy kitérőt, visszatekintést a múltba (a kisfiú betegségére és lábadozására, illetve a Vörös Ökör történetére). Ezekben a kitérőkben változik az időpont, az épület előtörténetének elbeszélésében pedig új szereplők is fölbukkannak (a város korhelyei). Az első és a második szövegrész között még egy különbségre kell felfigyelnünk: az utóbbiban a korábbiaktól eltérő cselekvés (mozgás, helyváltoztatás) jelenik meg.

A novella harmadik nagy kompozíciós egysége – az iskolában játszódó rész – a legterjedelmesebb. Ez is tovább bomlik kisebb egységekre, még hozzá többféleképpen. Egrészt változnak az iskolán belüli helyszínek (az osztálytermen kívül, illetve a teremben), másrészt a jelen lévő szereplők. A kisfiú édesanyja társaságában lép be az épületbe, majd magára marad. Később osztálytársai „társaságában” látjuk, de valójában ekkor is egyedül van, végül megjelenik a tanító.

A kompozíciós egységek közötti kapcsolatok

Azt mondtuk, a műalkotás kompozíciós egységei egymással lazább vagy szorosabb kapcsolatban vannak. Ez a kapcsolat persze nagyon sokféle lehet. Kapcsolatba hozza az egységeket például az események időrendje, amely lehet egyenes vonalú (lineáris), de megszakíthatják időbeli vissza- vagy előreutalások. (mindkét megoldásra láttunk példát a novellában.) Kapcsolat figyelhető meg a helyszínek között is (pl. az 1., 2., 3. egység bent-kint-bent váltakozása vagy az iskola előcsarnokának, lépcsőházának és az elsősök tantermének leírása közötti hangulati párhuzam).

13. Párhuzamok a Vörös Ökör című novellához

Olvasd el újra! Fogalmazd meg, milyen két, egymást elvileg kizáró gondolat, érzés keríti Estit hatalmába. Húzd alá a két ellentétes megállapítást! Próbáld feloldani az ellentétet a két megállapítás között. Hogyan lehet mindkettő igaz?

Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohase volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tátongott, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó részén bekukucsált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon, s kívülről még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.

- a) Olvasd el Kosztolányi *Szegény kisgyermek panaszai* című kötetéből az alábbi (cím nélküli) verset:

AZ ISKOLÁBAN HATVANAN VAGYUNK

Szilaj legénykék. Picik és nagyok,
s e hatvan ember furcsa zavarában
a sok között most én is egy vagyok.
Ez más, mint otthon. Festékszag, padok,
a fekete táblácska és a kréta,
a szivacs hideg, vizes illata,
az udvaron a szilfa vén árnyéka,
s a kapunál – az arcom nézi tán? –
egy idegen és merev tulipán.

Ez más, mint otthon. Bús komédia,
lélekzet-visszafojtva, félve nézem,
hatvan picike fej egyszerre int,
s egyszerre pislant százhusz kis verébszem.
Hatvan picike, fürge szív dobog,
hatvan kis ember, mennyi sok gyerek.
Amerre nézek, mint egy rengeteg,
kezek, kezek és újra csak kezek.
Mint kócbabácskák a török bazárba,
egy hús terembe csöndesen bezárva,
az orruk, a fülük, mint az enyém,
s a feje is olyan mindenkinek.
Mivége ez a sok fej, kéz, fül, orr,
sokszor csodálva kérdezem: minek?

- b) Hogyan jelenik meg a Kosztolányi-versben és a Kosztolányi-novellában az egyén beolvadása a közösségbe? Milyen rokon értelmű szavakkal jellemzi Kosztolányi a közösséget a két műben? Melyikben hogyan értékeli (és értékeli-e) a beolvadást, beilleszkedést? Ha találsz különbséget a két értékelés között, magyarázd meg az okát!

- c) Hogyan jelenik meg az új, szokatlan környezet a versben és a novellában? Keresz közös tárgyakat, *motívumokat*! Hasonló-e a környezet jellemzésének hangulata? Ha igen, miben? Vannak-e eltérések?

- d) Olvasd el Szabó Lőrinc *Elemi* című versét, amely a *Tücsökzene* című kötetben található.

Ekkortájt kezdődött az elemi.
 A betűket már tudtam... Valami
 börtön lesz ez is, itt nincs kegyelem...
 „Kezeket karba!” Engedelmesen
 ültem, vártam; s jó viseletemért
 óra végén a néni megdicsért.
 No, ez nem nehéz, gondoltam... S nagyon
 csodálkoztam, később, nyelvtanon:
 azt tanítják, amit úgyis tudunk?
 És a számtan, az a százszor megúnt
 kétszerkettő! A földrajz, az, igen,
 az új volt, tetszett, rettenetesen,
 meg a térképek – hogy egy perc alatt
 a messziről oly sokat mondanak...
 Jó tanuló, nem lázongtam soha;
 de csak akkor tetszett az iskola,
 amikor semmi sem feszélyezett:
 ha hagyták, hogy természetes legyek.

(1945)

- e) Hasonlítsd össze a Kosztolányi- és a Szabó Lőrinc-verset! Mi a különbség a versben megszólalók magatartása között?

- f) Az alábbiak közül melyik tulajdonság vagy magatartás jellemző inkább a Kosztolányi-vers [1], melyik a Szabó Lőrinc-vers [2] beszélőjére?

bizonytalanság
főlény

magabiztosság
szomorúság

szorongás
kíváncsiság

csalódottság

beletörődés

14. Egy percen belül válasszatok magatoknak az alábbiak közül feladatot, s az azonos feladatot választókkal alkossatok négy-hat tagú csoportot. Egy kérdés köré két független csoport is szerveződhet. A kérdésről a csoportban rendeztetek ötletrohamot és vitát!

Az ötletroham és a beszélgetés eredményét tárjátok az osztály elé! Ez az ismertetés (prezentáció) lehet kiselőadás, tabló, jelenet, kommentált rajz, kommentált jelenet vagy életkép. Bármit választhattok, csak színvonalas legyen!

- a) Mi a novella témája? Lehetne-e egy regény alaptémája is ugyanez? Ha igen, hogyan? Ha nem, találgátok ki, hogy milyen témahozzáadással lehetne ezt a regénykezdetet regénnyé tágítani, bővíteni! Miben változna meg a szöveg, ha regénnyé dúsítanánk? Mit veszítene el a hatásából? Miért? (Vedd szempontnak pl. a cselekmény menetét, az időtartamot, stb.)
- b) Gondoljátok át, egy esetleges filmes adaptációban (feldolgozásban) mi mindent kellene megváltoztatni a novella szövegén? Mit lenne nehéz filmen is ábrázolni?
- c) Elevenítsétek fel, mi tart össze, mi működtet egy csoportot? Mi történne, ha legjellegzetesebb tulajdonságaitól megfosztanák? Hozzatok szemléletes példákat!
- d) Mire szolgál a csoportnorma? Miért lázadunk ellene? Hozzatok szemléletes példákat!
- e) Milyen szabályokat tartotok érdemesnek betartani? Hozzatok példákat! (Ne elégedjete meg rövid válaszokkal! Igyekezsetek érvelni!)
- f) Segítség az ismertetések, értékeléséhez
A táblázatot a csoportok számának megfelelően bővítsétek! Pontozzatok 1-től 5-ig!

CSOPORTOK	1. CSOPORT	2. CSOPORT	3. CSOPORT	4. CSOPORT	5. CSOPORT
A témaválasztás, a problémák és kulcskérdések egyértelműsége					
Az érvelés szerkezetének világossága; a tabló, illetve életrajz szerkezeti következetessége, áttekinthetősége					
A megfogalmazások, illetve a látvány hatásossága, szellemessége, a példák szemléletessége					

